

# Svoboda



**POŠTNINA  
PLAČANA  
V GOTOVINI**

**LETO V • ŠTEV. 9**  

---

**1. SEPTEMBER 1933**

---

---



---

Naročnina za člane »Svobode« letno . . .	Din 12.—
» » druge letno . . . . . »	36.—
» » » polletno . . . . . »	18.—
» » » četrtletno . . . . . »	10.—
Naročnina za Ameriko letno . . . . .	Dolar 1.—

Uredništvo in uprava za Jugoslavijo: Ljubljana,  
 Palača Delavske zbornice, Miklošičeva cesta št. 22.  
 Za Ameriko: Chicago, Ill. 3639 W, 26 Th. St.

---

## V S E B I N A

Proletarsko izobraževalno delo ni izgubljeno  
 Talpa, Karl Marx kot organizator delavstva  
 Kurt Tucholsky - Tone Maček, Oči v velemestu  
 Oskar Drenik, Marxova ekonomsko-teoretična šola  
 B. Traven, Zaklad Sierre Madre  
 Knjige in knjižnice / Naš pokret / Kronika

---



---

## *Proletarsko izobraževalno delo ni izgubljeno*

Noč nad Nemčijo. Srednjeveška reakcija in fašistovsko barbarstvo triumfirata. Delavske domove so izropali ali razobesili na njih fašistovske zastave, funkcionarje delavskih organizacij preganjajo, mučijo ali »streljajo na begu«. Noben delavski list ne sme izhajati, noben delavski shod se ne sme vršiti, prepovedano je vsako socialistično izobraževalno delo. Tudi v sosedni Avstriji poskuša reakcija vseh nijans z golim nasiljem doseči to, kar se ji ni posrečilo z nobenim drugim sredstvom, v nekaj tednih uničiti plodove polstoletnega boja za pravice delovnega človeštva, za kulturno povzdigo in osvobojenje delavskega razreda.

Bodimo odkritosrčni: Skoro vsakdo od nas se je vprašal v teh težkih dnevih, ali ni zaman ves trud, vsa požrtvovalnost v delavskem kulturnem gibanju; ali ima zmisel, toliko dela in moči posvečati ustanavljanju in urejanju knjižnic, prirejanju izobraževalnih tečajev, delavskih šol in predavanj, trudapolnemu vzgajanju majhnega števila delavcev, prebujanju množice, ki je otopela v materialnem pomanjkanju, ko slednjič vendarle odločajo strojne puške in gumijevke, solzni plin in ricinovo olje, koncentracijsko taborišče in mučnje. Če je temu podleglo nemško delavsko gibanje, na kaj naj upamo pri nas?

Niso še minuli vsi dnevi. Glavni šele pridejo. Položaj in bojovna sredstva so se v zgodovini proletarskega gibanja že tolikokrat izpremenila, da nihče ne more vedeti, koliko časa bo ostalo pri dosedanjih. Tudi za slučaj, če bi fašizem začasno zmagal po vsej Evropi, ne bi bilo nič manj zmotno, nego misliti, da je bilo naše prosvetno delo zaman. Kajti vedeti je treba, da je hitlerjevstvo sicer moglo ustaviti vse delavsko časopisje, da je moglo oropati vse delavske organizacije njihovega premoženja, da pa najnasilnejši fašizem ne more preprečiti enega: dnevnega osebnega prosvetljevanja v obratu, v posredovalnici dela, v parku, povsod, kjer se ljudje vidijo, delajo in govoré. In tako agitacijsko delo, prebujanje ljudi od osebe do osebe — to najvažnejše in odločilno delo — morejo opravljati le prepričani ljudje, ki so s svojim znanjem sposobni, da spoznanja znanstvenega socializma navežejo na vsak važen dogodek in z vso prepričevalnostjo pokažejo pot, po kateri bo slednjič človeštvo moralo iti, če ne bo hotelo propasti v popolnem barbarstvu.

Da je v vseh deželah, kjer so doslej zavladale fašistovske diktature, v številni Italijo, primanjkovalo večjega kadra proletarskih funkcionarjev, ki so za idejo navdušeni ne le iz čustvenih nagibov, ampak so za njo z vsem svojim razumom, baš to je podaljšalo življenje fašistovski diktaturi. Sodimo o potih nemškega delavskega gibanja, kakorkoli hočemo, vemo pa to, da je imelo nemško gibanje toliko razumsko prepričanih zaupnikov, da bi morali Hakenkreuzlerji izpremeniti skoro vso Nemčijo v koncentracijsko taborišče, če bi hoteli vse marksiste izločiti iz ljudske sredine. Fašizem je pridobil množice s svojim frazerstvom, pa na tem frazerstvu bo tudi propadel. Lahko je bilo zbrati neumne ljudi s parolo: vsemu je kriv židovski kapital, lahko je pri nas oznanjati imitirano parolo: vsemu je kriv tuj kapital — toda bridko razočaranje sledi,

ko zavlada kapital z vso svojo brutalnostjo, kadar delajo fašisti mir in red v deželi. O strašnem polomu fašizma ni dvoma. Toda gre za to, da se pot skozi ta pekel čim bolj skrajša. In za Nemčijo smo prepričani, da bo ta pot skrajšana prav radi tega, ker tam ni večjega obrata ali kraja, kjer bi kljub vsemu preganjanju ne ostal vsaj en delavec, ki ve, za kaj gre. Proletarsko gibanje bo vstalo prerajeno in morda mu je bilo treba te strašne preizkušnje, da se bo otreslo birokratizma in cenenega oportunitizma, malomeščanske uspanosti in zabubanosti v zgolj dnevna vprašanja raznih strok in kategorij in da se bo z vso jasnostjo zavedelo, da se zgodovinsko poslanstvo proletarskega gibanja ne izčrpava v boju za višje mezde, za delitev podjetniškega dobička, temveč, da je njegova bistvena naloga — odprava mezdnega in privatno-kapitalističnega sistema.

Delavsko prosvetno delo ni nikakor izgubljeno in njega plodovi se ne izgube. Toda biti mora resnično prosvetno delo, ki prebuja delavce k samozavesti. Vedeti je treba, da so delavski športni klubi zato tu, da ne gre vsa delavska mladina v meščanske, da brenkanje tamburic vsak človek rad poslušaja, da se ljudje na veselicah zabavajo (jaz se vedno dolgočasim na njih), da nekateri želé, da jim pri pogrebu zabobnajo bobni in zatrobentajo trobente, da večina ljudi še vedno bolj uživa slabe burke nego dobre socialne drame, da več ljudi čita rajši »šundromane« nego znanstvene in koristne knjige, da se premnogo ljudi vztrajno brani vsakemu razmišljanju o vprašanjih, ki gibajo svet in beže v svoji duhovni lenobi makar na »ringelšpile«, samo da ostanejo v svojem omejenem prežvekanju vsakdanjosti. Vedeti je treba to, da morajo podružnice »Svobode« upoštevati željo ljudi po zabavi in smehu, toda to sme biti le nujno zlo — svoje sile je pa treba posvetiti prosvetnemu delu, človeka za človekom je treba pripravljati k temu, da bo začel misliti in to delo ne bo izgubljeno. Računati moramo s človeško neumnostjo in duhovno lenobo, toda ne tako, da se sami pogreznemo v njo, temveč da se proti njej borimo, da proti njej delamo, da v čim več ljudeh vzbudimo pravo čuvstvo človeškega in proletarskega dostojanstva.

Vzpričo obdajajoče nas fašistovske reakcije se zavedajmo tudi tega, da so minuli časi, ko je bila politika — bodisi reakcionarna, bodisi revolucionarna — »športna« zadeva majhnih grupic. V današnji dobi se more držati eden kot drugi razredni nasprotnik samo tako dolgo, dokler ima za seboj množice. Če pa hočemo imeti množice, morajo biti tu apostoli. In od teh apostolov se zahteva danes več nego od prvih pionirjev delavskega pokreta: ne zadošča več zanosni govor, treba znanja, razuma, prepričevalnosti, vztrajnosti in sigurne orientacije.

Strojne puške in bajoneti, gumijevke in ricinovo olje so sredstvo za obvladanje ljudi po fašistih. Toda progresivni proces bo prej ali slej zajel tudi nosilce teh pušk in bomb.

Zato ni na mestu nikakršno malodušje in mlačnost. Cerkev je pred tri sto leti rekla učenjaku Galileu, da se zemlja ne suče okrog solnca. In vendar se suče! Velike so ovire človeškemu napredku in človeštvo se vendar-le giblje vedno naprej. Zaslugo na tem napredku imajo samo oni, ki so sredi dela, tisti, ki so v fronti. Zato naj vsakdo gleda, da bo v prvih vrstah prosvetnih delavcev, vzgojiteljev, agitatorjev in propagandistov!

—elj.

---

*Ali so Tvoji znanci in prijatelji že vsi člani »Svobode«?  
Kaj si v tem mesecu storil za »Svobodo«?*

# Talpa, Karl Marx kot organizator delavstva

(Iz zgodovine Internacionalne delavske asociacije)

## 8. Internacionala doseže višek

L. 1866 je nastala po vseh kapitalističnih državah gospodarska kriza. V dobi napredujočega kapitalizma so bile gospodarske krize dokaj kratkotrajne in so imele vobče za posledico poživitev delavskega gibanja.<sup>73)</sup> Po vseh deželah se je razširilo zelo aktivno stavkovno gibanje, ki ga internacionala sicer nikjer ni sama izzivala, pač pa ga je povsod podpirala deloma denarno, deloma pa s tem, da je mobilizirala mednarodno solidarnost proletarijata. Kakor preje tako so tudi sedaj poizkušali uvažati stavkokaze iz drugih dežel, kar je znala internacionala s svojimi odposlanci in agitatorji skraj zmeraj prepričati. Tako se je iznova sijajno obnesla misel o potrebi mednarodne organizacije proletarijata. Že sami življenjski interesi silijo proletarijat, da se mednarodno organizira, a uprav radi teh življenjskih interesov postane proletarijat edini resni faktor, ki more ustvariti ono, za čemer stremi ali bi vsaj moral stremeti vsak res kulturni človek, namreč: mednarodno bratstvo.<sup>74)</sup>

Mednarodna solidarnost v internacionali organiziranega proletarijata, ki se je zlasti izkazala v stavkovnem gibanju, je pripravila internacionali med kapitalisti in meščanstvom silen ugled. Ne eni ne drugi se niso zavedali gospodarskih korenin stavkovnega gibanja in so vse proletarske akcije pripisovali tajnim mahinacijam internacionale. Tako je slednja marsikateremu kapitalistu povzročala težke skrbi in marsikdo

<sup>73)</sup> V tem oziru so se prejšnje gospodarske krize močno razlikovale od današnje, ki traja nenehoma že od l. 1929 dalje in je kriza kapitalističnega sistema. V pričetku sedanje krize so nekateri teoretiki pričakovali, da bo tudi današnja kriza močno poživela delavsko gibanje. Toda zgodilo se je narobe: pristaši teze »čim slabše, tem bolje« niso računali s tem, da začne dolgotrajna kriza upropaščati tudi malomeščanstvo (obrtniki, mali trgovci, uradniki), ki zapade proletarizaciji. Malomeščanstvo je v splošnem apolitično, zanima se predvsem za osebne zadeve, za svoj dom in za lasten prospeh. Dokler traja konjunktura, tvori uprav to malomeščanstvo volilni rezervoar kapitalističnih strank; čim pa nastopi dolgotrajnejša kriza, se malomeščanstvo zrevolucionira, a njegova revolucionarnost je samo protest proti proletarizaciji, zato uperi svoj boj proti proletarijatu. Tako nastane fašizem, kakršnega imamo danes v Nemčiji in ki skuša najti tal tudi pri nas (»Pohod«, »Borba«, »Pobeda« itd.). Malomeščanstvo se bori predvsem proti »tujemu« kapitalu (kakor da bi ne bil ves kapital mednarodno povezan!), proti kartelom in trustom, vendar je ta boj zaman; s sličnimi gesli zamami spočetka tudi nezavedno delavstvo, ki ni marksistično izšolan, predvsem pa seveda lumpenproletariat. V borbi med proletarijatom in fašizmom ima slednji vsaj spočetka — in to je treba odkrito povedati! — mnogo ugodnejše šanse za zmago: velekapitalisti in fašisti imajo enega skupnega sovražnika; ta sovražnik je proletarijat. V strahu, da ne bi slednji zmagal, podpre velekapital fašizem z denarnimi sredstvi, ko naraste do velikih obsegov, pa ga podpre tudi državni aparat. Tako mu je zmaga zagotovljena. Vendar pa ta zmaga ni dolgotrajna, kajti eno, dve ali tudi tri desetletja ne pomenja o v človeški zgodovini mnogo. Proletarizacija srednjih plasti se nadaljuje in tedaj se začne vršiti tudi med njimi notranja preobrazba; razočaranje mora prej ali slej velik del že docela sproletariziranega malomeščanstva vreči v delavski tabor. Ko se bo to zgodilo, bo znova plala revolucionarna misel. Morda je ta čas blizu, morda je daleč — prorokovati se nikoli ne sme! —, vendar tudi tedaj boj ne bo lahak, ker izpelje fašizem v dobi svoje vlade svojo organizacijo z več ali manj dobro plačanimi miličniki, z vohunsko službo itd. do dna.

<sup>74)</sup> Goriški profesor na bogoslovju in poznejši škof dr. Anton Mahnič je imenoval nacionalizem poganstvo, radi česar so ga močno napadali. S svojega stališča je imel docela prav. Za nas je nacionalni šovinizem — milo rečeno — produkt današnje prav barbarske dobe, ki vladajo v njej nazori v vsakem oziru omejenega malomeščana.

izmed njih je gledal s črnim pesimizmom v bodočnost, na čije obzorju se je jela prikazovati — rdeča nevarnost.

Jasno je, da je kapitalizem že takoj spočetka skušal če že ne onemogočiti, pa vsaj ovirati delo internacionalne delavske asociacije. Začela se je razvijati borba in reči smemo, da so se kapitalisti, ki se še niso znašli prav v položaju, posluževali v tej borbi precej naivnih sredstev, ki nikakor niso mogla zavreti napredek vstajajočega in bodočega se delavstva. Internacionala je ostala zmagovita! Kapitalisti niso poznali sile ideje, ki izvira iz položaja proletarskih množic; svet so gledali s svojih gledišč in, ker igra pri kapitalistu največjo vlogo pridobivanje in kopičenje denarja, so menili, da igra slednji tudi pri internacionali največjo vlogo. Obenem pa so idejo, ki je vzrasla iz delavskega razreda, v svoji duševnosti ponižali v zlobno izmišljotino pokvarjenih »elementov«, ki iz gole nevoščljivosti (nevoščljivost nemaničev!) motijo civiliziranim ljudem prebavo.

Kakšen je bil torej v letih 1866—1868 položaj delavskega gibanja v posameznih deželah?

### a. Švica

Spomladi l. 1868 je nastala v Ženevi stavka stavbinskih delavcev, jeseni istega leta pa so začeli v Bazlu stavkati barvarji svile in so vzdržali v stavki do pomladi l. 1869.

Za nas je zlasti poučna ženevska stavka stavbinskih delavcev. Glavni namen delodajalcev je bil nič več in nič manj kakor uničenje internacionale ali vsaj njenega vpliva na švicarsko delavstvo. Zato so predvsem zahtevali, da morajo delavci iz nje izstopiti in so jih z izstradalno politiko skušali k temu prisiliti: med stavko so namreč pritiskali na peke, mesarje in kramarje, da ni nihče dal stavkujočim kaj na kredit. Šlo je tu za prestiž internacionale, ki se je tega dodobra zavedala, zato je organizirala mednarodno pomoč Ženevcanom: denarna sredstva so se stekala iz blagajn Trade unions, močno pa so se izkazali tudi Francozi. Izstradalna politika je izgrešila svoj cilj in tedaj so poslali ženevski podjetniki posebnega emisarja v London, čigar naloga je bila izvohuniti, kako močna je še »bojna blagajna« internacionale.<sup>75</sup>) Poročila, ki jih je poslal ta emisar, niso bila najbrže za kapitaliste kdovekaj ugodna, zato so pohiteli zaključiti stavko. Delavci so želi lep uspeh: delovni čas je bil znižan od 12 na 11 ur, mezda pa zvišana za 10 odstotkov.

Marx je bil zmage silno vesel, a le ena stvar mu ni ugajala: proletarijat se mu je zdel premalo discipliniran in nekoliko preveč požrešen — kar se namreč lastnih organizacij tiče. Ko je bila stavka končana, so namreč ženevski delavci zahtevali, naj jim mednarodni proletarijat vrh vsega poplača še dolgove, ki so jih za hrbtom kapitalistov napravili po trgovinah.<sup>76</sup>)

Marx je upal, da bo ženevska stavka poučila švicarsko delavstvo, da sami skrbe za bodočnost, da si po zgledu angleških strokovnih organizacij sami ustvarijo take organizacije, ki jim bodo v slučaju potrebe v pomoč, ne pa da z lokalnimi zadevami stalno zaposlujejo vrhovni svet in celotni evropski proletarijat. V Švici se je radi nedostatka strokovnih organizacij ponavljalo zmeraj eno in isto: če je nastal kak lokalni mezdni spor, ni bilo nikake organizacije, ki bi financirala stavko, zato pa so de-

<sup>75</sup>) Marx Engelsu 11. apr. 1868 (1122); Engels Marxu 17. apr. 1868 (1123).

<sup>76</sup>) Engels Marxu 20. apr. 1868 (1125).

lavci tem bolj kričali. To pa je dalo vladi povod, da se je začela vmešavati, kar je dalo takemu dogodku važen pomen; začeli so slediti apeli na celotno internacionalno asociacijo v splošnem in na vrhovni svet še posebej in slednji je moral plačati končno vojne stroške iz prispevkov, ki so si jih delavci drugih dežel pritrkali od ust.<sup>77)</sup> Če podpore kar hitro niso prispele, tedaj so romala v London dolga pisma, ki so izpraševala, »ali eksistira vrhovni svet kakor bog samo v glavah bedakov.«<sup>78)</sup>

Tak slučaj se je dogodil o priliki bazelske stavke barvarjev svile. Becker, ki smo ga kot organizatorja švicarskega delavstva že večkrat omenili, je pisaril tedaj v London dolgovezna pisma, ki so obstajala večinoma iz visokodonečih fraz, ki pa niso vsebovala nikakih konkretnosti. Marx je bil sicer pripravljen pomagati, vendar je zahteval najprej točne podatke o faktih, ker ni hotel z malenkostmi znova zaposliti vrhovnega sveta in celotnega, v internacionali organiziranega delavstva. Švicarji so končno vendar dosegli, da je začela prihajati denarna pomoč; to pot se je zlasti izkazalo avstrijsko delavstvo in prispevki so prihajali celo iz Temešvara.<sup>79)</sup>

Povsem točnih podatkov o poslednji stavki nimamo, ker so Marx in Engels kakor tudi vrhovni svet bili zaposleni z drugo zadevo: prav v tej dobi se je začela namreč širiti po Švici močna anarhistična propaganda, ki jo je širil brez dvoma največji revolucionar 19. stol.: Mihael Bakunin. Zanj je bil vsaj spočetka vnet tudi Becker, ki prvotno ni natanko vedel, kam naj se prav za prav obrne. O Bakuninu in anarhizmu, ki je prvo internacionalno pozneje pokopal, bomo izpregovorili več v posebnem poglavju.

## b. Belgija

Leta 1868 se je stavkovno gibanje močno razvilo tudi v belgijskih premogokopnih revirjih, kar je privedlo do ostrega spora med internacionalo in belgijsko vlado. Premogokopne družbe so rudarje tako strašno izrabljale, da je prišlo v revirju Charleroi do dejanske vstaje. Belgijska vlada v tem oziru ni poznala šale in je poslala nad uporne rudarje vojaštvo, ki je takoj poseglo po orožju. Sredi silne panike, ki jo je tako postopanje po vsej državi zbudilo, je ohranila samo belgijska sekcija internacionale mirno kri in veliko dozo korajže. V časopisih in na javnih shodih se je zavzela za mučene delavce, podpirala je družine padlih in ranjence, obenem pa je priskrbela obtoženim zagovornike, nakar so bili pred poroto oproščeni.<sup>80)</sup>

Belgijska sekcija se je torej izkazala vse drugače kakor švicarska, čeprav je bila številčno šibkejša. Solidarnost belgijskega delavstva je zbudila v vladi ogorčenost in je vlada zato zamahnila z roko, da bi udarila po »glavnem krivcu« vsega zla, po internacionali. Justični minister de Bara je v belgijskem parlamentu v ostrih besedah napadel internacionalo, obenem pa izjavil, da bo belgijska vlada prepovedala 3. kongres internacionale, ki bi se po sklepu lausannskega kongresa imel vršiti v glavnem mestu Bruslju. Bruseljski in vivierski odbor se nista te grožnje ustrašila in sta izdala oklic, ki sta v njem vrgla de Bari rokavico. Obenem pa sta de Paepe in Vanderhouten, glavna organizatorja belgijskega de-

<sup>77)</sup> Marx Engelsu 1. jan. 1869 (1228).

<sup>78)</sup> Marx Engelsu 13. jan. 1869 (1230).

<sup>79)</sup> Engels Marxu 29. jan. 1869 (1236).

<sup>80)</sup> Franz Mehring, Karl Marx str. 401.

lavstva, pisala internacionalni pismo, naj vztraja in podpre Belgijce v borbi proti de Bari in naj nikar ne prelaga kongresa iz Bruslja; tak čin bi namreč zavrl napredek internacionale v Belgiji, ker bi ga delavstvo tolmačilo kot popuščanje napram vladi.<sup>81)</sup>

O »belgijski aferi« so v vrhovnem svetu mnogo debatirali, pri čemer pa se je zopet izkazal — Marx. Marx ni imel tiste slabe razvade, da bi po nepotrebnem provociral oblasti; vsako zadevo je rajši diplomatično uredil, pri čemer se je učil po lastni izjavi — pri ruski diplomaciji, ki je vladala v Evropi povsem nevidno. Kadar pa je šlo za tako važne stvari, kakor so se dogajale v Belgiji, in kadar je čutil za sabo strnjene delavske vrste, tedaj je znal udariti povsem revolucionarno. V posebni poslanici je odgovoril, da se bo kongres internacionale vršil v Bruslju, pa najsi je to vladi in de Bari všeč ali ne.<sup>82)</sup> In kongres se je res od 6. do 13. sept. 1868 — torej komaj dobra dva meseca po sporu — tudi tam vršil. Odločnost belgijskega proletarijata, ki je stal za njim proletarijat vsega kulturnega sveta, je prisilila belgijsko vlado, da je kapitulirala.

### c. Italija

Tudi v kapitalistično manj razvitih deželah je pričela pridobivati internacionala polagoma pristaše. Omenili smo že, da je takoj po njeni ustanovitvi odpotoval major Wolf v Italijo, kjer je zanjo agitiral. Pozneje je v njej deloval Bakunin. Zlasti agilna je bila v Italiji sekcija v Neaplju, ki je začela l. 1867 izdajati kot italijansko glasilo internacionalne asociacije list »Libertá e giustizia« (= Svoboda in pravica).<sup>83)</sup> Ta list je skušal odvrniti italijansko delavstvo od Mazzinijevega zgolj meščanskega republikanizma in nacionalizma; pri tem je treba poudariti, da je storil internacionali marsikatero uslugo Bakunin, za kar mu je bil Marx hvaležen. Pozneje pa se je seveda začela v Italiji širiti anarhistična propaganda, ki je zajela vobče kapitalistično manj razvite dežele. Ta propaganda je vtisnila svoj pečat tudi poznejšemu italijanskemu socializmu.

### d. Avstrija

Po propadu Bachovega absolutizma (1860) je zavladalo tudi v Avstriji živahnejše politično življenje in tedaj se je začelo gibati tudi delavstvo. Gospodarska kriza je bila v Avstriji poostrena še posebej radi tega, ker je Bachov režim z nesrečnimi vojnami v Italiji spravil državo na rob finančnega propada, nakar je bil avstrijski cesar prisiljen, da se je obrnil na narode. Stavkovno gibanje se je širilo zlasti na Dunaju,<sup>84)</sup> ki je postal že v tej dobi središče avstrijskega gibanja, deloma pa tudi v premogovnih revirjih na Češkem.

### e. Severna Amerika

Stavkovno gibanje je preskočilo tudi na ameriška tla, kjer je internacionala prav tako začela pridobivati člane.

Ameriško gospodarstvo se je začelo zlasti razvijati v 60 tih letih — po končani državljanski vojni. Vendar pa moramo razlikovati v ameri-

<sup>81)</sup> Marx Engelsu 20. jun. 1868 (1140).

<sup>82)</sup> Marx Engelsu 20. jun. 1868 (1140).

<sup>83)</sup> Marx Engelsu 4. sept. 1867 (1044).

<sup>84)</sup> Marx Engelsu 13. jan. 1869 (1230).



škem gospodarstvu dvoje sfer: v južnih državah, kjer so bile obsežne plantaže, ki so jih obdelovali zamorski sužnji, je gospodarstvo po vojni docela propadlo: v njej so bila namreč poteptana obširna polja, kontingent živine, ki je bila v oni dobi, ko še ni bilo razvito obdelovanje zemlje s stroji, za poljedelstvo nujno potrebna, se je zelo zmanjšal, razen tega pa so plantažni posestniki dali poljedelsko orodje prekovati v orožje. Glavni udarec pa je bil južnoameriškemu gospodarstvu zadan z osvoboditvijo sužnjev. Tako so bile te države v gospodarskem oziru vržene nazaj v 18. stoletje. — Docela drugačen pa je bil položaj na zmagovitem severu. Tam je meščanstvo v vojni močno obogatelo in prav v 60 tih letih si je večina poznejših ameriških milijarderjev in »kraljev«, kakor n. pr. rodbina Morgan, ustvarila temelje svojemu poznejšemu bogastvu. Ameriški socialni politik Gustav Myers, ki je raziskal postanek ameriškega bogastva, pravi v svojem delu »History of the great American Fortunes«, ki temelji na študiju sodnijskih aktov in parlamentarnih zapisnikov in ki se čita kakor pravcata škandalozna zgodba, sledeče: »Medtem ko je del naroda krvavel na bojnem polju, je drugi del brez vsakršnih skrupuloznosti izrabljajl vsako priložnost, ki se mu je ponudila, da je kopicil bogastvo bodisi na račun države ali pa v škodo vojaštva, ki se je borilo na bojnih poljanah.«<sup>85)</sup> — Prav tako kakor v Nemčiji po nemško-francoski vojni (1870/1) se začne tudi v Ameriki v 60 tih letih takozvana »ustanoviteljska era«: v celotnem gospodarstvu opazujemo izredno živalnost; povsod zidajo železnice, iz tal vznikuje vsakovrstna industrija, v mestih zidajo palače.<sup>86)</sup>

V Ameriki se je začelo delavsko gibanje razvijati že v začetku 19. stoletja, deloma pa celo še preje, vendar pa je bilo sila sektantsko. Prevladovali so v njem večinoma utopisti, ki so ustanavljali komunistične kolonije, ki pa so sredi kapitalističnega sveta nujno obsojene v pogin. Sredi 19. stol. so zanesli proletarsko misel v Ameriko zlasti nemški delavci in pa pobegli nemški revolucionarji iz l. 1848. Med njimi moramo omeniti komunista in utopista Weitlinga, ki je bival že v predmarčni dobi v Švici in se je nato izselil v Ameriko; dalje sta bivala tamkaj F. Kamm in pa F. A. Sorge — oba revolucionarja iz l. 1848. Kot delavski organizator se je zlasti odlikoval Sorge, ki je preživel pred odhodom v Ameriko nekaj let v Švici in se tam spoprijateljil z Beckerjem.

V New Yorku sta sredi 60 tih let eksistirala med Nemci dva delavska kluba, in sicer »Komunistični klub«, kjer je deloval Sorge, in pa lassalejansko »Splošno delavsko nemško društvo«. »Komunistični klub« je stopil l. 1867 v internacionalo.<sup>87)</sup> Ker »Komunistični klub« ni mogel sam izdajati glasila, so začeli njegovi člani dobivati iz Švice list »Vor-

<sup>85)</sup> S tem naj bo ovržena tista pravljica, ki še danes mnogi vanjo verujejo, da namreč postane lahko v Ameriki vsakdo bogat. V kapitalističnem sistemu se da pridobiti veliko bogastvo samo z neizmerno breobzirnostjo — to brezobzirnost so krstili kapitalisti z besedo »podjetnost« — in pa samo v določeni dobi, tako n. pr. med vojnami. Takrat si posamezniki pridobe kapital, ki ga pozneje plodonosno »nalagajo« v različna podjetja, da se jim veča. Kolikšna brezobzirnost je pri pridobivanju kapitala potrebna, nam je pokazal ameriški soc. pisatelj Upton Sinclair v delu »Dolarji«.

<sup>86)</sup> Podatke glej Heinrich Cunow, Allgemeine Wirtschaftsgeschichte, 4. Band; J. H. W. Dietz Nachf. Ombh. Berlin 1931. Str. 386—394.

<sup>87)</sup> Pismo J. F. Beckerja Sorgeju iz Ženeve dne 30. maja 1867. (Priobčeno v knjigi: Briefe und Auszüge aus Briefen von Joh. Phil. Becker, Jos. Dietzgen, Friedrich Engels, Karl Marx u. A. an F. A. Sorge und Andere. — Verlag von J. H. W. Dietz Nachfolger, Stuttgart 1906. — Str. 1—4.)

bote«. <sup>88)</sup> Pristaši obeh klubov so ustanovili l. 1867 »Socialno stranko«. — Obenem pa imamo v tej dobi že tudi obvestila o pristaših internacionale v Chicagu. <sup>89)</sup>

Delavsko gibanje je v Ameriki naraščalo predvsem med tujerodnimi delavci, zlasti med Nemci. Nemške strokovne organizacije so začele že l. 1868 izdajati v New Yorku list »Arbeiterunion« (Delavska unija), ki so se v njem borile predvsem za osemurnik. List je izhajal prvo leto kot tednik, pozneje pa kot dnevnik. <sup>90)</sup>

## f. Irsko vprašanje

V letih 1867 in 1868 se je zanimala vsa angleška javnost, posebej pa še Marx in vrhovni svet za irsko vprašanje.

Irski otok je imel v tej dobi v gospodarstvu angleškega imperija posebno stališče. Dočim se je angleški otok sam močno industrijaliziral, je ostala Irska izrazito poljedelska pokrajina, vendar pa so imeli večino rodovitne zemlje v posesti angleški lordi. Tako je vladala nad Irco pravcata lordska oligarhija, ki jih je nacionalno in socialno zatirala. Angleški lordi so skušali vso Irsko izpremeniti v sam velik pašnik in so v pravem pomenu besede razlaščali irske kmete. Kaj takega ni delala nobena meščarska vlada v Evropi in prav ima Marx, ko pravi <sup>91)</sup>: »V nobeni drugi evropski deželi ni tuje gospodstvo zavzelo tako neposredne oblike razlaščanja. Rusi konfiscirajo samo iz političnih vzrokov; Prusi v vzhodni Pruski pa skušajo (posestva) pokupiti.«

Angleški lordi in kapitalisti so imeli od izpremembe Irske v pašnike dvojno korist: angleška tekstilna industrija je dobivala tako dovolj volne — na pašnikih so gojili namreč predvsem ovce — in je tako ohranila dominanten položaj v evropski tekstilni industriji, obenem pa je Irska na ta način preskrbovala vso Anglijo z mesom; druga korist, ki so jo imeli angleški kapitalisti od te preobrazbe, pa je bila cenena delovna sila: povsem obubožani irski kmetje so bili prisiljeni iskati dela v angleški industriji. Ker niso poznali še tako visokega življenjskega standarda kakor angleški delavci in je med njimi samimi vladala močna konkurenca za kos kruha, so pritiskali na mezde, od česar je angleški kapitalizem dobro živel.

Da se je internacionala toliko zavzemala za Irce, moramo iskati vzrok ne samo v tem, da se je zavzemala zmeraj za vse tlačene sloje, nego posebej še zato, da bi odpravila vzroke antagonizma (nasprotstva) med irskim in angleškim proletarijatom. Angleško delavstvo je namreč gledalo v vsakem irskem delavcu konkurenta, ki je bil zmeraj pripravljen delati za nižjo mezdo in ki je radi nezavednosti sprejemal stavko-kazno delo: irski delavci so bili torej rezervna armada angleškega kapitalizma in se niso prav nič zavedali, da utrjujejo na ta način angleško gospodstvo nad sabo. Irski delavec pa je zopet gledal v angleškem so-krivca za nacionalno zatiranje in obenem orodje stupidnega angleškega režima, ki je socialno upropaščal ves irski narod.

Marx se je dobro zavedal, da korenini uprav v tem antagonizmu, ki ga kapitalizem še umetno pospešuje s časniki, šaljivimi listi in raz priž-

<sup>88)</sup> zgoraj cit. delo str. 4. opomba.

<sup>89)</sup> Pismo Beckerja Sorgeju iz Ženeve z dne 1. marca 1868. (cit. delo str. 6).

<sup>90)</sup> cit. delo str. 7. opomba.

<sup>91)</sup> v pismu Engelsu 2. nov. 1867 (1065).

nice, vsa nemoč angleškega delavskega gibanja, ki ne more ničesar vidnega doseči — vkljub svojim izbornim organizacijam.<sup>92)</sup> Prav zato se je Marx tudi v tem primeru izrekel za nacionalno osvoboditev. — Zlo antagonizma se je preneslo tudi na stran oceana, v Ameriko, kjer se je prav tako bil boj med ameriškim in izseljenim irskim proletarijatom, kar je tudi tam močno oviralo napredek delavskega gibanja.

Kakor je videl Marx v poljskem vprašanju vzvod za uničenje ruskega despotizma, tako je gledal v irskem vzvod za uničenje angleškega svetovnega gospodstva. (Danes je seveda prenesla Rusija vso borbo proti angleškemu gospodstvu v kolonije, ki jih skuša nacionalno osvestiti.) Svoje stališče je Marx povsod poudarjal in je v tem zmislu tudi vzgajal angleški proletarijat. Pri tem naj pripomnimo, da tisti del angleškega delavstva, ki mu je bila mar samo boljša mezda, ni sledil Marxu. Saj je dovolj značilno, da je celo nekdanji član vrhovnega sveta internacionale, Odger, pozneje uprav radi irskega vprašanja zapustil delavsko gibanje in se v parlamentu pridružil liberalcem. Imel je pri tem pač pred očmi zgolj krušne koristi s a m o angleškega delavstva, izgubil pa je iz vida koristi celotnega svetovnega proletarijata. S takim postopanjem pa je seveda posredno škodoval tudi angleškemu delavstvu. Borba za gole otipljivosti često proletarski stvari več škodi kakor koristi.

Irsko vprašanje je z vso silo buknilo na plan zlasti l. 1867. 18. sept. t. l. so namreč peljali policaji po manchesterskih ulicah dva Fenijca (pristaša irskega osvobodilnega gibanja). Nenadoma jih je nekaj Fenijcev obkolilo; postrelili so policaje in osvobodili tovariše. To pa je dalo angleški vladi, ki je postajala radi gibanja na Irskem že histerična, povod, da je prišla celo vrsto Fenijcev in jih brez dokazilnega materijala obsodila kratkomalo na smrt.

Sedaj se je zbudila vsa humano čuteča angleška javnost, a njej na čelu internacionala. Slednja je začela prirejati v Londonu velikanske shode v prid Ircem; na teh shodih so govorili večinoma sami zastopniki internacionale, kakor Weston, Fox in Cremer. Inteligentnejši del londonskega proletarijata je bil za Irce močno vnet.<sup>93)</sup> Ob koncu novembra je poslal vrhovni svet vladi posebno spomenico glede Fenijcev in je protestiral proti škandalozni sodni praksi.<sup>94)</sup>

Sredi vsega navdušenja za Irce pa sta Marx in Engels vendar ohranila trezno glavo. Že 30. nov. 1867<sup>95)</sup> je pisal Engels Marxu: »Radi Fenijcev imaš docela prav. Vkljub vsem angleškimi svinjarijam ne smemo pozabiti, da so voditelji te sekte [= fenijske] večinoma osli, deloma pa

<sup>92)</sup> Pri tem naj pripomnimo, da je za angleški proletarijat sploh značilno, da je začel živeti v drugi polovici 19. stol. na račun imperializma — dejstvo, s katerim Marx še ni računal. Anglija je gospodovala nad mnogobrojnimi kolonijami, iz katerih je izvažala sirovine, jih doma predelovala v produkte, ki je z njimi napolnjevala evropski trg, deloma pa jih je tudi izvažala zopet v kolonije. V tej prosperiteti je angleški proletarijat dobro služil — saj je imel v Evropi najvišje mezde! — in se je zato pomalomeščanil. Zato ni imel marksizem pozneje med angleškim delavstvom mnogo pristašev. — Prav danes pa smo priče nasprotnega procesa: angleške kolonije bi jejo giganški boj za osamosvojitve — čeprav v nekaterih primerih še z močno navidnimi sredstvi, kakor n. pr. Gandhi v Indiji. Ko se bodo angleške kolonije osamosvojile, bo angleško delavstvo nehalo živeti na račun imperializma, na račun izrabljanja kolonialnih narodov in tedaj bo nujno moralo postati marksistično: sprejeti bo moralo boj proti kapitalističnem sistemu in se ne bo borilo več samo za dnevne interese.

<sup>93)</sup> Marx Engelsu 7. nov. 1867 (1067).

<sup>94)</sup> Marx Engelsu 30. nov. 1867 (1079).

<sup>95)</sup> pismo št. 1078.

izkoriščevalci in zato moramo paziti, da ne bomo na noben način odgovorni za vse oslarije, ki izvirajo iz zarote. In slednje se bodo gotovo dogodile.«

Marx in Engels sta dodobra poznala zarotniško prakso, zato so se njune slutnje uresničile. Decembra 1867 je vrglo več Fenijcev v londonski proletarski četrti Clerkenwellu pred ječo bombo; povzročena eksplozija je ubila 12 proletarcev, več ko sto jih ranila, obenem pa je zažgala nekemu krojaču delavnico. Marx za to dejanje ni našel dovolj obsodbe; pisal je Engelsu sledeče<sup>96)</sup>: »Poslednje dejanje Fenijcev v Clerkenwellu je strašna neumnost. Londonske množice, ki so izpričale mnogo simpatij do Irske, bodo radi tega pobesnele in se vrgle vladni stranki v naročje. Nihče ne sme pričakovati, da se bodo dali londonski proletarci v čast fenijskih odposlancev spuščati v zrak...« Prav tako pa je obsodil to dejanje tudi Engels<sup>97)</sup>: »Neumnost v Clerkenwellu je bila očitno delo nekaterih posebnih fanatikov; je pač smola vseh zarot, da vedejo v take neumnosti, ker se mora vendar nekaj zgoditi, ker je treba vendar nekaj napraviti'... Ti ljudožrci so ponavadi največji figarji... In ta ideja, da bodo osvobodili Irsko, če zažgo londonsko krojaško delavnico!«

Vkljub vsem fenijskim zarotniškim neumnostim je šel Marx mirno svojo pot dalje. Na irsko vprašanje je gledal s stališča koristi svetovnega proletarijata. Z globoko pronicavostjo je spoznal jedro problema in je potrebe Ircev sledeče formuliral<sup>98)</sup>: 1. Irce potrebujejo svojo vlado in neodvisnost od Anglije; 2. izvršiti se mora pri njih agrarna revolucija, ki naj razdeli veleposestva med kmete. Angleško delavstvo te revolucije ne bo moglo napraviti za Irce, pač pa je njegova naloga, da se bori za osvoboditev Irske; 3. Irška naj se obda proti Angliji s carinskim obzidjem, da bo nastala v njej industrija za domače potrebe; ta industrija bo zaposlovala oni prebitek prebivalstva, ki se ne bo moglo pečati s poljedelstvom.

### g. Francija

Irsko vprašanje je dalo samozvanemu francoskemu kralju Napoleonu III. povod, da je zamahnil po internacionali. Tri leta je nekako trpel, da se je organizirala tudi v Franciji; rabil jo je namreč za strašilo proti opozicionalnemu delu francoskega meščanstva, ki je zmeraj glasneje zahtevalo več državljanskih pravic. Vkljub temu, da je internacionala dajala Napoleonu napram meščanstvu na repu prinešen izgovor, zakaj ne more dati francoskemu narodu svobode, je pa seveda njeno delo vsepovsod oviral in ji nagajal, kolikor je le mogel. Francoska sekcija internacionale je bila uprav radi tega v zelo neugodnem položaju in se je skušala izogniti vsakršnemu trenju z Napoleonom. To pa je zopet dalo meščanski opoziciji povod, da so razkričali francosko sekcijo za — bonapartistično.

Vkljub neugodnemu položaju in raznim očitkom je francoska sekcija žilavo delala in je svoje delo še poživela, ko se je radi krize tudi po Franciji začelo širiti močno stavkovno gibanje. Pri tem naj pripomnimo, da so bili francoski delavci v stavkah mnogo bolj disciplinirani kakor Švicarji, postopali so zelo racionalno in tudi njihove zahteve napram in-

<sup>96)</sup> Marx Engelsu 14. dec. 1867 (1085).

<sup>97)</sup> Engelsu Marxu 19. dec. 1867 (1088).

<sup>98)</sup> Marx Engelsu 30. nov. 1867 (1079).

ternacionali niso bile take, da bi se jim ne dalo ugoditi, za kar jih je Marx še posebej pohvalil.<sup>99)</sup>

Močna aktivnost francoske sekcije je začela Napoleona III. vznemirjati; s policijo je nastopil proti pariškemu uradu internacionale, češ, da je odkril v njem fenijsko zaroto. V tej dobi je namreč Napoleon iskal večjega stika z Angleži in se jim je skušal pokazati uslužnega — ali kakor pravi Marx, ki se je rad krepko izražal: »lezel je angleški vladi na najbolj žalosten način v rit.«<sup>100)</sup> Policija je našla v uradu nekaj nepredvidnih Dupontovih pisem, ki jih je pisal slednji o Fenijcih v Pariz. Vlada je končno obtožila 20 članov pariškega urada »fenijske zarote«; pri razpravi 6. marca 1868 je bilo 15 članov obsojenih vsak po 100 frankov kazni, obenem pa je bil urad razpuščen — in to je bil glavni Napoleonov namen.

Toda Francozi so že dva dni po obsodbi (8. marca) ustanovili nov urad. Napoleon se ni dal ugnati: 22. maja so privlekli ustanovitelje pred sodnijo, kjer je dobil vsak izmed njih po tri mesece ječe.

Marxu vsa »afera« ni bila kar nič neljuba — še celo veselil se je je. Francoski proudhonisti, ki so imeli večino v sekciji, so se pravkar pripravljali na bruseljski kongres, ki so ga nameravali zopet preplaviti s svojimi predlogi. Sredi »afere« pa se z njimi niso utegnili dovolj pečati. — Razen tega pa je Napoleonova agresivnost povzročala, da je francoska sekcija zapustila »taktiziranje« napram bonapartizmu in se je postavila proti njemu v odločnejšo borbo. Ta borba je dosegla svoj višek v pariški komuni, ki jo bomo obravnavali pozneje.

## h. Nemčija<sup>101)</sup>

Marx in Engels sta bila vkljub vsem okoliščinam, ki se je v njih vršil lausanski kongres internacionale, z njim še dokaj zadovoljna. Veselilo ju je že, da je njuna ustvaritev po vseh deželah lepo napredovala. Le ena stvar ju je bolela, da namreč internacionala še ni našla odziva v Nemčiji, čeprav je tudi tam delavsko gibanje uspešno napredovalo. Takoj po lausanskem kongresu je pisal zato Engels Marxu<sup>102)</sup>: »Vsekakor moramo poizkusiti najti v Nemčiji neposredno zvezo z delavci, kajti samo to nam še manjka, drugo gre še vse precej dobro.« Prilika za zopetno zvezo z nemškimi delavci se je obema kmalu ponudila, pa čeprav ta zveza ni bila neposredna, nego posredna preko Schweitzerja in Liebknechta.

V nemškem delavskem gibanju moramo v tej dobi razlikovati dvoje struj, ki sta se medsebojno borili, in sicer:

1. Po Lassalovi smrti so nastali v »S p l o š n e m n e m š k e m d e l a v s k e m d r u š t v u« (Der allgemeine deutsche Arbeiterverein) močni notranji spori, končno pa je zmagal v njem Schweitzer, ki je postal tako priznan voditelj nemškega proletarijata. Omenili smo že, da je nastal med njim in Marxom l. 1865 spor.<sup>103)</sup> Marx je Schweitzerja obdolžil, da se je zvezal z Bismarckom, kar pa je bilo prav toliko res, kakor so bile neresnične zveze francoskega delavstva z bonapartizmom. Vkljub vsemu temu pa je pripoznaval Marx Schweitzerju inteligenco in organi-

<sup>99)</sup> Marx Engelsu 13. jan. 1869 (1230).

<sup>100)</sup> Marx Engelsu 11. jan. 1868 (1096).

<sup>101)</sup> Podatki deloma po Mehringu, Karl Marx str. 403—408.

<sup>102)</sup> Engels Marxu 12. sept. 1867 (1051).

<sup>103)</sup> Glej letošnjo »Svobodo« št. V. str. 168.

zatorično sposobnost, smatral ga je med Nemci celo za najboljšega.<sup>104)</sup> — Pri vsem tem naj še omenimo, da so bili v Schweitzerjevi organizaciji organizirani res delavci in da je bila organizacija silno strumna, prise-gajoča na avtoriteto in najstrožjo disciplino in pozivajoča se zmeraj na dogme umrlega voditelja. Glede notranje ureditve Nemčije je zavzemala centralistično stališče in se je postavila na fakt, kakršnega je ustvarila nemško-avstrijska vojna l. 1866; po tej vojni je začel namreč Bismarck graditi enotno nemško državo, s tem v zvezi pa uničevati male nemške države. To delo je dovršil po francosko-nemški vojni l. 1871 z ustvaritvijo enotne Nemčije. — Glasilo »Splošnega nemškega delavskega društva« je bil »Social-Demokrat«, ki ga je prav spretno urejeval Schweitzer.

2. Drugačnega kova pa je bila »Saška ljudska stranka« (Sächsische Volkspartei), ki je nastala jeseni l. 1866 in je pri njeni ustanovitvi sodeloval tudi Marxov zaupnik Viljem Liebknecht. Ta stranka je imela še bolj radikalno meščanski kakor pa socialistični program, v njej je bilo še mnogo meščanskih elementov. Glede notranje ureditve Nemčije je stala na partikularističnem stališču. Najtesnejše stike pa je vzdrževala z »Zvezo nemških delavskih društev« (Verband der deutschen Arbeitervereine), ki jo je ustanovila prvotno nemška buržuazija za boj proti lassallejancem, ki pa se je uprav v tem boju razvila na levo, zlasti še, ko je bil izvoljen za njenega predsednika Avgust Bebel, zvest sobojevnik Liebknechtov. Glasilo »Saške ljudske stranke« je bil »Demokratisches Wochenblatt« (Demokratski tednik).

Nemško delavsko gibanje je bilo torej v drugi polovici 60 tih let razcepljeno; med severom in jugom je vladal močan antagonizem deloma osebne narave (Schweitzer in Liebknecht), deloma pa načelnega značaja — predvsem glede notranje ureditve Nemčije. Poživitve delavskega gibanja po vsem svetu in iz krize izvirajoče stavkovno gibanje, ki je vzvalovalo tudi v Nemčiji, sta povzročila, da so v Nemčiji zopet začeli misliti na enotnost gibanja in da se je začel Schweitzer približevati Marxu.

Prvi korak za zблиžanje je napravil Schweitzer. Ko je izšel l. 1867 prvi zvezek Marxovega »Kapitala«, ga je lepo obrazložil v svojem listu — celo bolje in z večjim razumevanjem kakor Liebknecht. Aprila 1868 je po dolgem molku napisal Marxu pismo, kjer ga je vprašal za svet, kakšno stališče naj zavzame glede nameravanega znižanja carin na železo. Marx, ki je bil dopisujoči tajnik vrhovnega sveta za Nemčijo, je bil seveda prisiljen Schweitzerju odgovoriti; iz njegovega pisma odseva sicer precejšnja rezerviranost, vendar je Schweitzerja natančno poučil.

Med tem je sklical Schweitzer v Hamburg kongres »Splošnega nemškega delavskega društva«, ki se je vršil tam od 22. do 25. avgusta 1868. Na dnevni red kongresa je postavil Schweitzer tudi točki o zvezi z internacionalo in o Marxovem »Kapitalu«.<sup>105)</sup> Že pred kongresom je skušal stopiti v stik z Liebknechtom, obenem je pa povabil na kongres tudi Marxa.<sup>106)</sup> Povabilo Marxu je poleg Schweitzerja podpisalo še 20 delavcev, samih predsednikov posameznih okrožij.<sup>107)</sup> Toda Marx ni bil človek, ki bi se dal kar hitro pridobiti, napram Schweitzerju je bil še zmeraj nezaupljiv. Vendar pa je z ozirom na podpisane delavce odgo-

<sup>104)</sup> Marx Engelsu 10. okt. 1868 (1192).

<sup>105)</sup> Marx Engelsu 29. jul. 1868 (1160).

<sup>106)</sup> Marx Engelsu 4. avg. 1868 (1161).

<sup>107)</sup> Marx Engelsu 26. avg. 1868 (1169).

voril zelo previdno, češ, da ga delo pri vrhovnem svetu toli ovira, da se ne bo mogel odzvati povabilu. Toplo pa pozdravlja kongres, zlasti še, ko si je zastavil program, kakršnega mora imeti vsako resno delavsko gibanje: borbo za popolno politično svobodo, za ureditev delovnega časa in priznanje internacionalne kooperacije delavskega razreda.

Kongres v Hamburgu se je izvršil v redu. »Splošno nemško delavsko društvo« radi nemških zakonov sicer zaenkrat še ni stopilo v internacionalo, vendar se je izreklo z njo solidarno, tako da je vrhovni svet odslej mogel računati s Schweitzerjevim gibanjem. Obenem pa je Schweitzer prav na tem kongresu vsaj delno zapustil Lassalovo linijo: Lassalle je namreč organiziral svoj pokret kot strogo ločeno sekto, ni pa računal z delavskim razredom kot celoto, ki jo je treba popeljati v boj. Z zagrožitvijo, da bo kot predsednik »Splošnega nemškega delavskega društva« odstopil, je dobil od kongresa dovoljenje, da sme nezavisno od tega društva sklicati v jeseni l. 1868 poseben kongres v Berlinu radi ustanovitve strokovnih organizacij, ki jih Nemčija dotlej še ni poznala. Schweitzer je namreč uvidel, da je treba stavkovno gibanje voditi organizirano, sicer ne donaja uspehov. Morda ga je pri tem vodila — tako sta menila vsaj Marx in Engels — tudi namera, da bi prehitel svojega konkurenta Liebknechta. Z ustanovitvijo strokovnih organizacij, ki bi morale obsegati seveda čim večji odstotek proletarijata, bi gibanje izgubilo značaj strogo ločenega sektantstva in bi postalo res razredno.<sup>108</sup>) To pa je seveda povzročilo, da je postal Liebknecht še bolj ljubosumen in začela se je medsebojna tekma pri Marxu, kjer sta skušala drug drugega pri njem izriniti.<sup>109</sup>) Schweitzer je hotel sam vladati in je ponudil Marxu predlog: Marx naj »vlada« svetovnemu proletarijatu, Schweitzer pa nemškemu, ali kakor se je Engels ironično izrazil: Marx naj postane papež, ki naj mazili Schweitzerja za nemškega cesarja.<sup>110</sup>)

Schweitzer je nameraval strokovne organizacije prav tako strumno organizirati, kakor je bilo organizirano njegovo društvo: disciplina naj bi bila pri njih poglavitna čednost, druga pa priseganje na besede voditelja. Marx je slednje Schweitzerju odločno odsvetoval. Svoje nazore o pretirani discipliniranosti je obrazložil Marx v pismu Engelsu,<sup>111</sup>) ki je v njem prav dobro pogodil značaj nemškega naroda in tudi nemškega delavstva. V tem pismu pravi namreč sledeče: »Za nemški delavski razred je najpotrebnejše, da preneha agitirati samo z visokim vladnim dovoljenjem (svojih voditeljev. — Opomba pisca). Tako birokratično izšolana rasa mora izvršiti popoln tečaj v samopomoči.« Slično je Marx pisal tudi Schweitzerju.

Kongres v Berlinu se je vršil septembra l. 1868. Liebknecht se ga s svojo organizacijo ni udeležil. Schweitzer, ki je hotel ostati diktator, ni poslušal Marxovih nasvetov in je organiziral strokovne organizacije organizatorično prav v Lassallovem duhu: Lassalle je bil namreč zaljubljen v francosko ustavo, ki se mu je zdelo višek modrosti, in je po njej prikojil tudi »ustavo« (t. j. statute) »Splošnega nemškega delavskega društva«. Lassallovci od tega tudi pri strokovnih organizacijah niso popustili in tako so dobile zelo nerodne statute, ki so gibanje močno ome-

<sup>108</sup>) Marx Engelsu 19. sept. 1868 (1178).

<sup>109</sup>) Marx Engelsu 23. sept. 1868 (1180).

<sup>110</sup>) Engels Marxu 21. sept. 1868 (1179).

<sup>111</sup>) Marx Engelsu 26. sept. 1868 (1185).

jevali v akciji. Nad strokovnimi organizacijami so namreč vladale kar tri sile, ki so bile različnega izvora; organi vseh organizacij so namreč bili: 1. odbor, ki so ga volile posamezne stroke, 2. predsedstvo, ki je bilo izvoljeno »po splošni volilni pravici«, 3. kongres, kamor so volili delegati posamezni kraji — ne glede na stroke. Engels, ki je takoj uvidel, da se s tako izumetničenimi statuti ne da ničesar doseči, je pisal Marxu<sup>112</sup>): »Iz vse stvari ne bo nič, dokler bodo pri njej udeleženi samo lassallejanci; kakor hitro pa se bodo pridružili še drugi, bo pa itak vsa navlaka odpadla.«

Iz vsega gorenjega jasno razvidimo, kako počasi se je pri nemškem gibanju vršil prehod iz sektantstva v razredno gibanje. Res je sicer, da je vsako delavsko gibanje spočetka precej sektantsko — saj opažamo nekaj sektantskih potez celo pri I. internacionali! —, vendar pa mora stremeti po čim večjem zajetju množic, sicer se od same sektantske ljubosumnosti izgubi v pesku. Tudi nemško strokovno gibanje ni še izgubilo sektantskega značaja. Zaenkrat je namreč imelo »Splošno delavsko društvo« v strokovnih organizacijah isto vlogo kakor tajna »Komunistična zveza« v predmarčni dobi v javnih društvih, ki je v njih imela svoje »celice«. To je prav dobro spoznal Engels, ki je pisal Marxu<sup>113</sup>): »Strokovne organizacije naj tvorijo samo vidno stranko edinozveličavne Lassallove cerkve, a edinozveličavna ostane le ona.« V istem pismu pa sledi tudi Engelsova označba Schweitzerja: »Sicer pa je dečko (= Schweitzer), kar se tiče dojetja splošnega političnega položaja in stališča do drugih strank, mnogo jasnejši in v obravnavi spretnejši kakor vsi drugi. Vse stare stranke imenuje enotno reakcionarno maso, katere medsebojne razlike prihajajo za nas komaj v poštev. Priznava sicer, da leto 1866 in njegove posledice uničujejo zaplankano kraljestvo, izpodkopujejo princip legitimnosti, rušijo reakcijo in razgibavajo narod..., a se zadržuje napram Bismarcku mnogo korektnije (t. j. mnogo bolj v skladu s socialističnimi načeli — opomba pisca), kakor n. pr. Liebknecht napram prognanim knezom (ki jih je Bismarck vrgel s prestolčkov. — Op. pisca) ...«<sup>114</sup>)

In kaj je bilo med tem z *Liebknechtovo strujo*? Nekaj dni po hamburškem kongresu se je vršil v Nürnbergu kongres Liebknecht-Beblove »Zveze nemških delavskih društev«. Bebel je povabil na kongres zastopnike vrhovnega sveta in Marx je delegiral Eccariusa.<sup>115</sup>) Že iz tega se razvidi, da je zavzemal Marx napram Liebknechtovi struji docela drugačno stališče kakor napram Schweitzerjevi, ker je gledal v prvi bolj razredno gibanje, pa čeprav v istem pismu, ki o vsem tem poroča Engelsu, dobesedno pravi: »Kar se mene tiče — mislim kot člana vrhovnega sveta —, mora biti moje zadržanje med različnimi organiziranimi delavskimi skupinami nepristransko. Njihova stvar je in ne moja, koga imajo za voditelja. Kot tajnik za Nemčijo moram odgovarjati vsem, ki se obračajo name v svoji oficijelni poziciji kot predstavniki itd. delavskih skupin.«

Na nürnberškem kongresu je bila sklenjena priključitev k internacionali — vkljub vsem nemškim zakonom, ki so domačim društvom pre-

<sup>112</sup>) Engels Marxu 2. okt. 1868 (1188).

<sup>113</sup>) Engels Marxu 22. okt. 1868 (1197).

<sup>114</sup>) Liebknecht je šel celo tako daleč, da je zagovarjal v svojih partikularističnih težnjah nekdanje ekneze, kar je bilo seveda protisocialistično in skrajno reakcionarno.

<sup>115</sup>) Marx Engelsu 29. jul. 1868 (1160).



povedovali zveze z inozemskimi. To je povzročilo, da je del malomeščanstva odpadel od »Zveze« — za zmeraj. Veliko nerodnost pa je napravil Liebknecht, ko je vsilil »Zvezi« Beckerjev program (Marx ga imenuje »višivaši«) kot program Internacionalne delavske asociacije, ker je bil Beckerjev program bolj »demokratičen« v meščanskem zmislu.<sup>116)</sup> Tak program pa je potreboval, da je obdržal pri sebi še nekaj radikalnejšega malomeščanstva. In res je »Saška ljudska stranka« s svojim glasilom »Demokrat. Wochenblatt« sprejela pozneje nürnberški program.

Marx in Engels sta se Schweitzerjeve aktivnosti celo veselila, ker sta upala, da bo vzpodbodla Liebknechta k intenzivnejšemu delu in k opustitvi »malomeščanskega zelja«. »Malomeščansko-ljudsko-federalistični značaj teh dečkov (Liebknecht in Bebla. — Opomba pisca) ni vreden niti vinarja«, piše Engels Marxu.<sup>117)</sup>

Uprav s federalistično navlakom ni mogel dobiti Liebknecht kdovekaj pristašev med severo-nemškimi delavci in tako je ostalo gibanje še nadalje razcepljeno na sever (Schweitzer) in jug (Liebknecht). Delavsko gibanje ni onostransko gibanje, nego je trdno prikovano na zemljo; prav zato pa so zmeraj nanj vplivale različne smeri, izvirajoče iz meščanstva, in ga celo cepile. Vendar pa je to življenje, živo življenje. Včasih taka razcepljenost niti ne povzroča mnogo zla, če se voditelji med sabo ne obmetujejo z blatom in če se ravnaajo po pruskem pravilu in po pravilu vsakega vojskovanja: »Getrennt marschieren, vereint schlagen« (Ločeno korakati, skupno se bojevati).

Bebel je začel pozneje tudi na jugu organizirati strokovne organizacije in jim je podelil nekoliko pompozni naslov »Internacionalne strokovne zadruge«. Pri tem je skušal najti zvezo s Schweitzerjem, kar pa je slednji odbil, in tako je nasprotstvo med severnonemškimi in južnonemškimi pokrajinami našlo odraz tudi v strokovnem gibanju, čeprav se je Marx močno zavzemal za zedinjenje. Zavedal pa se je obenem, da je v tem oziru vsako pridigovanje zaman: delavsko gibanje je prav tako zgodovinski proces kakor vsako drugo gibanje in se nenehoma razvija in uči iz napak. Napake pa so nujne.

Vkljub temu, da l. 1868 še ni prišlo do zedinjenja, pa moramo uprav v tem letu zaznamovati v nemškem delavskem gibanju velik napredek: predvsem sta se obe skupini izrekli za internacionalo — Schweitzerjeva indirektno, Liebknechtova pa direktno —, ki je mogla sedaj tudi z Nemčijo računati. Marx je prišel tako zopet v stik z deželom, ki je iz nje izšel. Razen tega so vzrasle na nemških tleh strokovne organizacije, ki so pri »Splošnem nemškem delavskem društvu« pospeševale prehod iz sektantstva v razredno gibanje.

Marx je glede obeh skupin, kakor smo že omenili, vkljub prijateljstvu z Liebknechtom in nezaupljivosti do Schweitzerja skušal biti nevtralen. Njegov namen je bil, da samo literarno, v znanstvenih spisih pobija lassallejanstvo, sicer se pa nikjer ne veže. »Zdi se mi, da zavisi moč vrhovnega sveta močno od tega, da si nikjer prehitro in brez sigurnosti na uspeh ne veže rok, pač pa da se pri vsem svojem delu ravna po

<sup>116)</sup> Marx Engelsu 16. sept. 1868 (1176).

<sup>117)</sup> Engels Marxu 24. sept. 1868 (1181).

primeru ruske diplomacije.«<sup>118</sup>) Ti stavki nam odpirajo globok vpogled v Marxovo duševnost, obenem nam pa odkrivajo tudi vzroke njegovih uspehov in pa uspehov internacionale. Ko je začel Liebknecht siliti v Marxa, naj izda vrhovni svet proklamacijo proti lassallejanstvu, je Marx po Engelsovem nasvetu to odbil, ker se je zavedal, da bi se lassallejanci pri napadu še trdneje povezali kot sekta.<sup>119</sup>) In ko se je londonsko »Nemško delavsko izobraževalno društvo«, čigar član je bil Marx od začetka, izreklo za Schweitzerja, je najavil svoj izstop iz njega; svoj korak je utemeljil v posebnem pismu tajniku K. Speyerju,<sup>120</sup>) češ, da bi mogla Liebknechtova struja v Nemčiji njegovo nadaljnje članstvo napak tolmačiti. Ne bomo se pa mnogo motili, če trdimo, da je Marx storil ta korak predvsem iz osebnega nerazpoloženja napram Schweitzerju. Tudi Marx je bil človek iz mesa in krvi, človek močnih strasti, ki je znal ljubiti in sovražiti in je bil v sovraštvu celo bolj dosleden kakor v ljubezni. To je že treba povedati, kajti naš namen ni, da bi namesto odstavljenih nebeških bogov podajali socialistom vseh smeri bogove z velikimi belimi bradami in malimi, črnimi bradavicami in napol priprtimi očmi. Proletarska misel, ki se je razvila iz bede milijonov delovnega ljudstva, je vse, osebe pa so samo njene bolj ali manj posrečene izvrševaljice. Pri tem pa seveda nočemo niti ne zmanjševati pomena ženjalnih mož niti ne kratiti njihovih velikanskih zaslug za proletarijat vsega sveta: dali niso proletarijatu samo najmočnejšega orožja za borbo, namreč znanosti, nego so tudi sami odločno posezali v zgodovinsko dogajanje. Zato jim bo proletarijat ostal zmeraj hvaležen, dasi z njimi ne bo gojil božanstvenega kulta.

## i. Vrhovni svet

V vsej tej dobi, ko je internacionala na evropski celini tako lepo uspevala, pa seveda v vrhovnem svetu ni manjkalo notranjih nesoglasij, čemur pa se ne smemo čuditi: tako je pač zmeraj bilo, kjer so skupno delali ljudje različnih nazorov in različnih temperamentov. Zlasti so nekateri člani vrhovnega sveta težko prenašali Marxovo »diktaturo«, ki so jo krstili enostavno za »nemško diktaturo«. Pri tem pa je treba pripomniti, da Marx ni bil tu diktator iz osebne častihlepnosti — take poteze v njegovem značaju zaman iščemo, nego je bila ta »diktatura« diktatura moža, ki je bil znanstveno podkovan in je skušal na podlagi znanstvenih izsledkov in dognanj obvarovati proletarijat pred napakami in njim sledečim razočaranjem — pa če se je bilo radi tega treba skregati tudi z vsemi člani. Tudi v delavskem gibanju samem ima namreč demokracija svoje meje in nikakor ne gre, da bi imel v njem vsak osel — naj mi bo oproščena ta beseda! — glavno besedo. Proti pametni »diktaturi« kriče navadno puhlice, ki same ne vedo, kaj hočejo, in ki se ne zavedajo, da pomenja demokracija v delavskem gibanju nič več in nič manj kakor — diskusijo. Kjer je delavsko gibanje zdravo, kjer se vsak posameznik dobro zaveda težkih nalog in upošteva, kaj se v posameznem trenutku da doseči in kaj ne, tam je zmeraj tako, da se poverjajo velike naloge poštenim in gibanju vdanim posameznikom v vodstvo, ki pa so potem za vse svoje delo množicam tudi o d g o v o r n i.

<sup>118</sup>) Marx Engelsu 29. sept. 1868 (1186).

<sup>119</sup>) Engels Marxu 30. sept. 1868 (1187).

<sup>120</sup>) Marxovo pismo Speyerju z dne 23. nov. 1868, priobčeno v »Briefe und Auszüge von Briefen«, str. 7. in 8.

Marxu predvsem ni bil všeč sam predsednik internacionale Odger. Odger je bil človek, ki je trenutne uspehe predpostavljaj trajnim, obenem pa kot tipični strokovničar ni imel prav nobenega zmisla za končne cilje delavskega gibanja. Marxu se je takoj po lausannskem kongresu na neki seji posrečilo, da ga je odžagal na ta način, da je odpravil sploh predsedniško čast; odslej je bil na vsaki seji vrhovnega sveta predsednik posebej izvoljen in je vodil samo dotično sejo,<sup>121</sup> nakar se je Odger užaljen umaknil. Kako prav je imel Marx, da ni Odgerju docela zaupal, razvidimo iz tega, da se je Odger pozneje v parlamentu pridružil liberalcem. Drugi angleški strokovničar Cremer je bil že preje odstavljen kot tajnik;<sup>122</sup>) oba užaljenca sta začela intrigrirati proti internacionali. Vendar pa je bil Odger na bruseljskem kongresu zopet izvoljen v vrhovni svet in Marx je njegovo izvolitev sprejel.<sup>123)</sup>

Boj proti »nemški diktaturi« se je raztegnil tudi na Eccarius. Eccarius je bil Marxu do dna vdan, vendar pa je bil nekoliko neroden človek; Marx ga označuje sam sledeče<sup>124</sup>): »Delavcu, zlasti takemu, ki je v kritiki suhoparen, kakor je Eccarius, manjka često diplomatska spretnost.« Radi pomanjkanja take spretnosti ga je Eccarius često grdo polomil. O poteku lausannskega kongresa je namreč poročal v londonski »Times«, a poročila so bila taka, da je Engels opozoril Marxa, naj nikar ne izda njihovega pisca.<sup>125</sup>) Vkljub Marxovi molčečnosti pa se je v vrhovnem svetu kmalu razvedelo, kdo je poročila »zagrešil«, in proti Eccariusu je nastala močna opozicija, ki jo je vodil Fox. Marx je sicer pri seji zagovarjal prijatelja, ki mu je bral Fox celo uro levite, vendar pa se mu je kar dobro zdelo, da je slišal Eccarius nekaj gorkih.<sup>126</sup>) Taka reč človeka namreč iztrezni in ga včasih tudi poboljša.

Mnogo neprilik je pripravljala vrhovnemu svetu tudi londonska francoska sekcija, kjer sta gospodovala Vésenier in Pyat.<sup>127</sup>) Ta sta namreč intrigirala proti Dupontu in Jungu, obema francoskima članoma v vrhovnem svetu, in ju razkričala za — bonapartista.<sup>128</sup>) Kako je bilo z bonapartizmom francoskih delavcev, smo že obrazložili v poglavju o Franciji. Oba opozicionalca sta sicer našla v Franciji gluha ušesa, pač pa je »afera« napravljala slabo kri v Belgiji, kamor sta dopisovala v neki listič. V Belgiji je v tej dobi vrelo in na vrhovni svet so prihajala poročila, da bo izgubila internacionala tam vse, če so Pyatove navedbe resnične. Marx je vse te navedbe v poslanici Belgijcem zavrgel,<sup>129</sup>) obenem pa je pisal Engelsu: »Tukajšnja francosko sekcijo bo treba vreči iz internacionale, če ne bo prenehala delati neumnosti. Petdeseterim bedakom, okoli katerih se pri javnih zadevah zberejo kričači vseh narodnosti, ne smemo dovoliti, da bi ovirali Internacionalno asociacijo v trenutku, ko postaja radi razmer na celini upoštevanja vredna sila.« Francozi so bili res posebni ljudje in prav dobro jih označuje Engels, ko pravi o njih<sup>130</sup>): »Zdi se, da vlada v tem narodu zopet dovolj zmešanosti, da bi z njo revolu-

<sup>121</sup>) Marx Engelsu 4. okt. 1867 (1053) in 11. jan. 1868 (1096).

<sup>122</sup>) Marx Engelsu 11. jan. 1868 (1096).

<sup>123</sup>) Marx Engelsu 10. okt. 1868 (1192).

<sup>124</sup>) Marx Engelsu 12. sept. 1867 (1049).

<sup>125</sup>) Engels Marxu 11. sept. 1867 (1048).

<sup>126</sup>) Marx Engelsu 9. okt. 1867 (1055).

<sup>127</sup>) Marx Engelsu 20. jun. 1868 (1140).

<sup>128</sup>) Marx Engelsu 23. jun. 1868 (1142).

<sup>129</sup>) Marx Engelsu 7. jul. 1868 (1154).

<sup>130</sup>) Engels Marxu 10. jul. 1868 (1155).

cijo, ki bi morda nastopila, znova izpremenili v drek. Kamorkoli pri njih pogledaš, povsod sama neumnost.« Francoska londonska sekcija je delala po Londonu take škandale, da so izstopili iz nje vsi pametni, kakor Dupont, Jung, Lafargue, Joaunet, Lassassie in drugi; tako je ostalo v njej še kakih 15 kričačev, ki so se igrali grozovite jakobince.<sup>131)</sup> Ti so sklenili poslati na bruseljski kongres enega delegata, ki bi naj tam proti vrhovnemu svetu — dvignil obtožbo.<sup>132)</sup> Za tak »strašen« način borbe je imel Marx seveda samo ironičen zasmeh.

Če sem zgoraj napisal, da Marxa pri njegovih »diktatorskih inštingih« nikakor ni vodila osebna častihlepnost, nisem storil tega brez podlage. Marx si je zastavil za svoj cilj, da organizira proletarijat v trdno mednarodno organizacijo in ji da pravo smer. Ta svoj namen je l. 1868 že v polni meri dosegel, zlasti še, ko je začela pridobivati internacionala tal tudi v Nemčiji. Sedaj je hotel oddati Marx internacionalo v druge roke in prenesti vrhovni svet v Ženevo; pri tem ga je vodila tudi misel, da bo s tem »oslom v Parizu« itd. pokazal, da se nikakor boječe ne drži te prijetne diktature.«<sup>133)</sup> Engels mu je to odločno odsvetoval<sup>134)</sup>: »Čim silnejša postaja stvar, tem važneje je, da jo ti obdržiš v roki, zlasti še, ko se je začela razvijati tudi v Nemčiji, in ne vem, ali je Becker sposoben za njeno vodstvo.« Končno je tudi Marx pritrdiril Engelsu.<sup>135)</sup>

Kako bi se mednarodno delavsko gibanje razvijalo dalje, če bi ga vodili iz Ženeve, je sicer težko reči, možno pa je, da bi v njem vsaj za nekaj časa zavladal Bakunin s svojo anarhistično smerjo.

(Dalje prihodnjič.)

<sup>131)</sup> Marx Engelsu 4. avg. 1868 (1161).

<sup>132)</sup> Marx Engelsu 29. avg. 1868 (1171).

<sup>133)</sup> Marx Engelsu 4. avg. 1868 (1161).

<sup>134)</sup> Engels Marxu 6. avg. 1868 (1162).

<sup>135)</sup> Marx Engelsu 10. avg. 1868 (1163).

---

*V tej meri kot se razvija meščanstvo, t. j. kapital, se razvija tudi proletarijat, razred modernih delavcev, ki živijo le, dokler imajo delo, in ki imajo delo le, dokler množe s svojim delom kapital.*

K. Marx

*Delo proletarca je z uvedbo strojev in z delitvijo dela izgubilo samostojen značaj in s tem vso mičnost za delavca. Delavec je zgolj privesek stroja ...*

K. Marx

*Podružnice, podpirajte list z rednim obračunavanjem članarine!*

*Delavska žena! V kateri organizaciji so Tvoji otroci?*

## Kurt Tucholsky-Tone Maček, Oči v velemestu

Ko v zgodnjem jutru  
na delo hitiš,  
ko ves zaskrbljen  
na kolodvoru stojiš,  
tedaj ti mesto umito  
in z asfaltom oblito  
pokaže v labirintu prelazov  
milijone človeških obrazov.  
Dvoje tujih oči in kratek pogled,  
zenice, veke, obrvi te črne —  
Kaj je to bilo?  
Sreče življenjske mogoče obet?  
Mimo, izbrisano, več se ne vrne.

Ti hodiš dan in noč  
po cestah med vozili  
in srečaš jih gredoč,  
ki so te pozabili.  
Oko zamežikne,  
duša vzdikne,  
našel si svoj tip  
samo za kratek hip...  
Dvoje tujih oči in kratek pogled,  
zenice, veke, obrvi te črne —  
Kaj je to bilo?  
Kdo more ustaviti časa polet?  
Mimo, izbrisano, več se ne vrne.

Te kliče v mnoga mesta  
življenja tajni glas,  
kjer ti odkriva cesta  
vsak hip nov obraz.  
Lahko je sovražnik tvoj,  
lahko je prijatelj tvoj,  
lahko kot sodrug s teboj  
on bije isti boj.  
Za hip te ošine z očmi,  
nato pa naprej odhiti...  
Dvoje tujih oči in kratek pogled,  
zenice, veke, obrvi te črne —  
Kaj je to bilo?  
Človeštva velikega majhna le sled!  
Mimo, izbrisano, več se ne vrne.

8. Absolutna večvrednost je tista večvrednost, ki se doseže s podaljšanjem delovnega časa. (V širšem pomenu besede je vsaka večvrednost, ki nastane s podaljšanjem delavnika čez potrebni delovni čas, absolutna, vštevši semkaj tudi relativno večvrednost. V ožjem pomenu besede je pa absolutna večvrednost le tista, če se celotni »normalni« delavnik, ki sam po sebi že vsebuje večdelo, še naprej podaljša. V tem slednjem smislu navadno govorimo, kadar omenjamo absolutno večvrednost.)

Relativna večvrednost je tista, ki nastane takrat, če se večdelo podaljša s skrajšanjem potrebnega delovnega časa pri nespremenjeni dolžini normalnega delavnika.

Pojem absolutne in relativne večvrednosti je tako važen za razumevanje »Kapitala«, da bomo o tem obširneje spregovorili.

### Absolutna in relativna večvrednost ter prevrat načina produkcije po kapitalu

Naš dosedanji študij se je osredotočil na fotografijo kapitalističnega gospodarstva v momentu; vzeli smo eno časovno točko in s temeljito analizo našli temeljne zakone: zakon vrednosti, zakon večvrednosti in zakon izenačenja profitne mere na vse panoge.

Zdaj je pa naša naloga pogledati, kakšno vlogo so ti zakoni igrali v zgodovinskem razvoju. Za izhodišče bomo vzeli začetek kapitalističnega gospodarstva, ki ga v naprednejših evropskih državah v splošnem postavljamo povprečno v 17. in 18. stoletje. Kako je do tega začetka prišlo, bomo videli v 14. poglavju (»Takozvana prvotna akumulacija«); zaenkrat nas to še ne zanima. Kapitalistično razmerje — monopolni posestnik produkcijskih sredstev na eni strani in neposedujoči delavec na drugi strani, ki onemu svobodno prodaja svojo delovno silo kot blago — je enkrat pač nastalo, je za nas že tu, in iz najenostavnejših oblik kapitalističnega obrata, iz preproste manufakturne delavnice so se polagoma razvijale velike tovarne, veleindustrija, današnji orjaški industrijski koncerni. Gonilna sila vsega tega razvoja je pa bil — profit, večvrednost. Iz srednjeveškega fevdalno-cehovskega gospodarstva, ki je po mnenju tedanjih učenjakov, cerkve in državnikov tvorilo najvišjo, najpopolnejšo in nespremenljivo obliko razvoja družbe, je ta sila z »mirnim« razvojem, ki je šel pač »mirno« preko ruina (pogina) na življenje in smrt borečih se rokodelskih mojstrov, obupnega boja manufakturnih mezdnih delavcev, propada malih kapitalistov in pokretov vedno večjih proletarskih množic, — ustvarila današnje mogočne produkcijske orjake, industrijske velikane, monopolni velekapitalizem, ki je po mnenju današnjih meščanskih »učenjakov« (objektivno vštevši tudi našega slovenskega »sociologa« dr. Gosarja) najvišja, najpopolnejša in nespremenljiva oblika razvoja družbe.

Teorija vrednosti in večvrednosti se sijajno potrjuje v vsem tem razvoju ter nam je obenem ključ za razumevanje gibanja kapitalizma. Za pregled skozi zgodovino kapitalizma si moramo zato posebno živo predstavljati obliki absolutnega in relativnega večanja večvrednosti. Ponazorimo si to stvar na skici:

■ —> absolutno povečanje w

1 2 3 4 5 6, 7 8 9 10 11 12 .....  
relativno povečanje w < —■

Črtice naj pomenijo dvanajsturni delavnik, vsaka eno uro. Presledek med 6 in 7 pomeni, da je tam meja potrebnega delovnega časa; v šestih

urah (po naši predpostavki, lahko bi rekli tudi 5, 4 ali 3) delavec s svojim (splošnim, abstraktnim) delom proizvede tolikšno vrednost, kakor jo imajo njemu potrebne povprečne življenjske potrebščine za en dan, ki mu jih da kapitalist v obliki mezde; ali z drugimi besedami, delavec v teh šestih urah reproducira vrednost svoje delovne sile; teh šest ur imenujemo (za reprodukcijo delovne sile) potrebni delovni čas.

Vse, kar delavec dela dalje nego traja potrebni delovni čas, je večdelo. V našem primeru naj normalni delavnik znaša 12 ur, kakor takrat, ko je Marx pisal »Kapital«.

Kapitalisti lahko povečajo večvrednost najprej na ta način, da podaljšajo delovni čas. Če ga v našem primeru podaljšajo na 14 ur, ostane potrebni delovni čas še vedno od 1 do 6, od znaka dalje; od 7 do 14 pa traja večdelo, ki se je od 6 ur povečalo na 8 ur. To je **a b s o l u t n o p o v e č a n j e** večvrednosti, pri katerem ostane meja potrebnega delovnega časa (6) nespremenjena in se le absolutna meja delavnika (pri 12) pomika vedno bolj naprej.

Drug način povečanja večvrednosti bi bil, če kapitalist ne plača delavcu polne vrednosti njegove delovne sile, marveč manj. Ta način igra v praksi zelo veliko vlogo, vendar na tem mestu ne bomo o njem posebej razpravljali, ker postavljamo, da se delovna sila plačuje po polni vrednosti (ali, kakor pravijo krščanski in narodni »socialisti«, da se delavec »pravično« plača). **R e l a t i v n o p o v i š a n j e** večvrednosti, t. j. tako, pri katerem se meja pri 6 pomakne nazaj na 5, 4 ali celo na 3, je »pravično« mogoče le tedaj, če se zniža sama vrednost delovne sile, t. j. če se zmanjša za nje reprodukcijo potrebni delovni čas, ali po domače povedano: če se delavčeve življenjske potrebščine hitreje, ceneje izdelujejo. Delavnik ostane pri tem nespremenjen (na 12), in vendar se je večdelo povečalo, ker se je potrebni delovni čas relativno — t. j. z ozirom na dani, nespremenjeni delavnik — zmanjšal.

To se pa ne zgodi zavestno, ne tako, da bi vsi kapitalisti namenoma delali na to, temveč po notranjem (imanentnem) nagonu kapitala. Vsak kapitalist, ki ne more več podaljšati delavnika, skuša potolči svojega konkurenta na ta način, da uvede nove, zboljšane delovne metode, bodisi nove, popolnejše stroje, bodisi bolj racionalen način sodelovanja (kooperacije) delovnih sil. Če namreč kaka nova tovarna čevljev, ki uvede nove metode, izdelava v istem času trikrat toliko kakor prej ali kakor druga, dobi s tem ogromno prednost, kajti družbeno potrebni delovni čas se meri še po stari metodi, ki jo uporabljajo vse druge tovarne čevljev, in po tem delovnem času se meri na trgu vrednost čevljev nove tovarne in prav tako ta tovarna plačuje delavcem mezdo še po stari produktivnosti. Če je normalni delavnik 12 ur, bo njej izpadlo, kakor da dela 36 ur; poleg tega bo pa delavec, ki je sicer plačan še vedno po starem, reproduciral vrednost svoje delovne sile že v dveh urah, tako da bi se celokupno večdelo štelo kakor da bi znašalo 34 ur namesto 6 kakor prej! Ker pa je taka večvrednost želja vseh kapitalistov in si jo vsi morajo želeti — da te konkurent ne spodrine — začno polagoma vsi uvajati te zboljšane delovne metode. Posledica bo pa ta, da se bo družbeno potrebni delovni čas v dotični panogi začel meriti po novi metodi, vrednost čevljev bo padla na eno tretjino, s čemer bo pa izginila tudi posebna večvrednost onih fabrikantov, ki so prvi uvedli nove metode, tako da si začno beliti glave z uvajanjem spet bolj novih.

Tako tekmovanje se pa ne vrši samo v tovarnah čevljev, ampak tudi

v tovarnah preje, tkanin, pohištva, v industriji živil, z eno besedo: v vseh panogah. Kadar se pa na ta način, po breznačrtni divji medsebojni konkurenci zniža vrednost večine produktov, ki tvorijo življenjske potrebščine delavca, takrat se s tem istočasno zniža tudi vrednost delovne sile same. Tako imamo tukaj postanek relativne večvrednosti.

(Relativna večvrednost ne nastane torej takrat, kadar kapitalist v enem samem podjetju z izboljšanjem produktivnosti doseže, da delavec v dveh urah izdelava ono, kar sicer izdelajo drugi v isti panogi v 6 urah, predstavljajočih po naši predpostavki potrebni delovni čas; ta večvrednost 4 ur v tej posamezni tovarni je posebna večvrednost dotičnega posameznega kapitalista. Relativna večvrednost pa nastane šele v okviru vsega kapitalističnega sistema, potem ko se je vsled lova posameznih kapitalistov za posebno večvrednostjo po pravkar opisanem avtomatskem procesu povečala produktivnost v izdelovanju življenjskih potrebščin sploh, ko se je s tem znižala vrednost vsake delovne sile sploh.)

Če gledamo na razvoj kapitalizma, vidimo, da relativna večvrednost vedno narašča. Če je morda ob zori kapitalizma potrebni delovni čas znašal 12 ur, pozneje 10, 8, 6 ur, se je z nastopom strojev, veleindustrije in današnje racionalizacije zmanjšal v orjaškem obsegu. Po računih ameriškega meščanskega ekonomista Falknerja bi danes znašal kakih dve uri ali še manj, kajti pri ameriškem nivoju tehnike bi se dala današnja celokupna svetovna produkcija opravljati pri dvournem delavniku. Jasno je tedaj, da je pri nespremenjenem 10 urnem delavniku n. pr. izkoriščanje delovne sile danes mnogo večje nego je bilo pred 50 leti in da predvojnemu 8 urnemu delavniku danes odgovarja najmanj 7 urni delavnik.

Posebna večvrednost je gonilna sila razvoja kapitalizma. Najenostavnejši način, da se posamezni kapitalist do nje dokoplje, je podaljšanje delavnika čez normalni delovni čas. Kapitalist ima za to popolno »pravico«. Kajti on je kupil delovno silo, dal je enako vrednost za enako vrednost, in uporaba delovne sile — delo — mu ima biti na razpolago za ves dan. Kje je tu kaka meja? Poglejmo, kako nam vso stvar jasno razloži Marx, čez čigar »nerazumljivost« in »težki stil« se pritožujejo vsi, ki ga nočejo razumeti in ki jim je neprijeten:

*»... Kaj je pravzaprav delavnik? Na vsak način mora biti krajši nego naravni dan širindvajsetih ur. Za koliko krajši? Kapitalist ima o tem svoje mišljenje. Kot kapitalist je on le posebljen kapital. Njegova duša je duša kapitala. Kapital pa ima le en življenjski nagon, namreč ta, da se dobičkanosno naloži, da rodi večvrednost, da bi s svojo konstantno sestavino, s produkcijskimi sredstvi, vsesal kolikor mogoče veliko množino večdela. Kapital je mrtvo delo, ki se kakor vampir drži pri življenju samo na ta način, da sesa kri od živega dela. Čim več krvi kapital vsesava, tem krepkeše je njegovo življenje...«*

*»... Kapitalist se sključuje na zakon o menjavi blaga (t. j. on da je dal enako vrednost za delovno silo in da mu uporaba te sile pripada za ves dan — op. O. D.). Kakor vsak drug kupec hoče tudi on dobiti kar največjo korist iz uporabne vrednosti svojega blaga. Zda jci pa začujemo glas, ki je bil dolejš onemel med viharjem in divjanjem produkcijskega procesa. Oglasil se je delavec, ki nam pravi sledeče:*

*Blago, ki sem ti ga jaz prodal, se razlikuje od navadne tolpe blaga po tem, da njega uporaba ustvarja tebi vrednost in še večjo vrednost nego jo ima samo. To je bil razlog, da si ga kupil (t. j. mojo delovno silo. O. D.). To, kar se zdi tebi kakor samo od sebe vršeče se vežanje kapitala, se zdi meni kakor preobilno trošenje moje delovne sile. Na trgu pozna ti in jaz*



le en zakon, zakon o zameni blaga. In konzum blaga ne pripada prodajalcu, ki blago odsvoja, temveč kupcu, ki ga dobi. Potemtakem uporaba moje dnevne delovne sile pripada tebi. Toda jaz moram skrbeti za to, da jo vsak dan ponovno produciram, in sicer s pomočjo njene dnevne prodajne cene, in moram gledati, da jo bom dan za dnem spet tako prodal. Ne glede na naravno porabo od starosti moram biti vsekakor sposoben, da jutri delam prav tako močan, zdrav in čil kakor sem danes. Ti mi vedno pridiguješ tisti svoj evangelij o »varčnosti« in »zmernosti«. Dobro! Pa bom jaz kot pameten in varčen gospodar prav tako dobro gospodaril z edino stvarjo, ki jo imam, to je s svojo delovno silo, in jo bom zmerno čuval pred vsakim divjim zapravljanjem. Vsak dan jo bom sprevljal v gibanje, v delo samo za toliko, kolikor ona da prenesti, da bo normalno dolgo trajala ter se zdravo razvijala. Če ti čezmerno podaljšaš delavnik, spraviš v enem dnevu v gibanje več moje delovne sile, nego bi je jaz mogel v treh dneh nadomestiti. Kar ti na ta način pridobiš pri delu, to zgubim jaz pri substanci (podstavi, materialni podlagi) dela. Uporabljanje moje delovne sile in pa to, da me je ti oropaš, da mi jo opustošiš, sta dve popolnoma različni stvari. Če delovna doba povprečnega delavca, ki dela po pametni meri, znaša 30 let, je vrednost moje delovne sile, ki mi jo plačuješ dan za dnem,  $1 : 365 \times 30$  ali  $1 : 10.950$  njene celokupne vrednosti. Če jo pa ti konzumiraš v 10 letih, potem mi (pri običajni mezdi — op. O. D.) plačuješ na dan  $1 : 10.950$  namesto  $1 : 3650$  njene celokupne vrednosti, torej le eno tretjino njene dnevne vrednosti ter mi vsak dan ukradeš dve tretjini vrednosti mojega blaga. Ti mi plačaš enodnevno vrednost delovne sile, porabiš pa trodnevno vrednost. To je proti najini pogodbi in proti zakonu o menjavi blaga. Jaz torej zahtevam normalno dolg delavnik in ga zahtevam, ne da bi apeliral na tvoje srce, kajti srce nima pri kupčiji nič opravka. Zaradi mene si ti lahko vzoren državljan. Lahko si tudi član društva za zaščito živali in celo na glasu kot svetnik. Toda stvar, ki jo ti predstavljaš, kadar stojiš nasproti meni kot kapitalist, nima nobenega srca v svojih prsih. Srce, ki tam bije, kakor se zdi, je moje lastno srce. Jaz zahtevam normalni delavnik, ker zahtevam vrednost svoje delovne sile, kakor jo zahteva vsak drug prodajalec.«

Kakor vidimo, »načelo zamene blaga ne postavlja samo po sebi nobene meje delovnika, torej nobene meje za večdelo«. Prav ima kapitalist po eni strani, prav ima delavec po drugi strani. »Med enakimi pravicami pa odločuje sila. In radi tega je v zgodovini kapitalistične produkcije normiranje normalnega delavnika nastalo v boju za meje delavnika — v boju med velekapitalisti, t. j. med razredom kapitalistov in celokupnim delavcem ali delavskim razredom.« (Vse doslej citirano iz Marxovega »Kapitala«, I. knj., VIII. pogl.: »Der Arbeitstag«, 1. odst. — Samo v celotni izdaji.) »Določitev vsakega normalnega delavnika je rezultat dolgotrajne, bolj ali manj prikrite državljanske vojne med kapitalističnim razredom in delavskim razredom« (isto poglavje).

V poglavju »Delo postaja težko« (slovenska izdaja str. 113) vidimo, kako kapitalizem nadomesti zgubo od skrčenja delovnega časa na ta način, da delavca prisili k vedno izdatnejšemu, hitrejšemu, in t e n z i v n e j š e m u delu. To se v posebno veliki meri dogaja v našem času silne racionalizacije. Če delo postane intenzivnejše, je rezultat isti, kakor če bi se delovni čas podaljšal: delovna sila se hitreje iztroši. Radi tega je povsem naravno, da je v zgodovini delavskega gibanja vedno že sama od sebe vstajala zahteva po ponovnem skrčenju delavnika — seveda pri nezmanjšani mezdi — čim bolj je delo postajalo intenzivno, kar posebno velja za danes.

Toda kaj stori kapitalist, kadar ne more več po mili volji podaljšati delavnika ali intenzificirati dela? Prisiljen bo uvajati zboljšane delovne metode. Boj za znižanje delovnega časa, r a z r e d n i b o j, ki kapitalista do tega v bistveni meri (t. j. največ) prisili, je na ta način zavedno ali nezavedno največji faktor tehničnega napredka. Boj delavskega razreda je bil tisti, ki je v kapitalizmu ne h o t e tiral ves

razvoj v orjaškem tempu naprej in ki je porušil vse manj produktivne oblike, ki mu je pripisati največjo zaslugo za tehnični in kulturni napredek, tako da ni vse gospodarstvo zastajalo kakor močvirna mlaka. Kapitalistični sistem je bil na ta način prisiljen predvsem relativno večati večvrednost — razvijala se je na vedno višji stopnji kooperacija, manufaktura in uvajanje vedno novih, izboljšanih strojev, razvila se je moderna veleindustrija in se še »razvija« (namreč ne »sama od sebe«, temveč v hudem boju, v orjaških zapletljajih, čez razvaline tisočev in tisočev človeških eksistenc; tak je tisti mirni »evolutivni« napredek, o katerem tako lepo govore vsi naši meščanski ekonomisti).

To moramo imeti ves čas pred očmi, kadar študiramo poglavje »Povrat načina produkcije po kapitalu«. Mi sami se pri tem poglavju — izvzemši stroje — ne bomo preveč mudili ter naj nam služi le kot zgodovinska slika naše osnovne misli; dali bomo le par najvažnejših vprašanj za ponavljanje ter se bomo prihodnjič bolj natanko pečali z naslednjim odstavkom, ki govori o tem, kako je pri vsem tem napredku neposredno prizadet posamezni delavec.

### Vprašanja za ponavljanje

9. I. a) Kakšne tehnične prednosti ima kooperacija nasproti staremu rokodelskemu obratu. t. j. na kakšen način poveča produktivnost dela ali poceni produkt tistih kapitalistov, ki jo najprej uvedejo ter s tem (v zvezi z manufakturnim obratom) izpodrinejo rokodelske-mojstrovске izdelke samostojnih mojstrov-rokodelcev?

b) Zakaj se zdi, kakor da bi nova, višja produktivnost, ki jo ustvari kooperacija, produktivnost kapitala, bila posebna zasluga kapitalista, ki mu naj pripada povračilo? Kako je stvar v resnici?

9. II. a) Na katera dva načina je manufaktura nastala?

b) Katere so glavne oblike manufaktur?

c) Katera razlika je med družbeno delitvijo dela (tako v starem cehovskem rokodelstvu, pa tudi v kapitalizmu samem) in med manufakturno delitvijo dela? Če imaš pri rokah Engelsov »Razvoj socializma« ali pa »Anti Dühringa«, primerjaj, kako je Engels napravil skico osnovnega protislovja med družbeno delitvijo dela in privatnim kapit. prilaščanjem produkta, med organizacijo produkcije v eni tovarni in anarhijo v vsej družbi!

d) Kako učinkuje manufaktura na delavce: kako jih loči, kako jih združuje in izenačuje, kakšne so njene fizične in ekonomsko-socialne posledice?

9. III. a) Kaj je stroj v ekonomskem smislu?

b) Kakšen je pomen stroja pri podružabljenju dela?

c) Kakšen je vpliv stroja na vrednost produkta?

d) Kdaj je stroj za kapitalizem rentabilen?

---

*Vsako dosedanje gibanje je bilo gibanje manjšine za interes manjšine. Proletarsko gibanje pa je samostojno gibanje ogromne večine v interesu ogromne večine.*

K. Marx

Curtin se je zasmejal: »Sedaj vidiš, kako brezpomemben si tu. Popolnoma smo te pozabili, čeprav si se z nami boril in sedaj mirno jedel in pil. Mi imamo pač svoje misli, ki pa se ne pečajo s tabo.«

»Ali nisi rekel nekaj o nekem načrtu?« je vprašal Dobbs. »Tega obdrži kar zase. Jaz se ne zmenim zanj. Pa čeprav bi se dalo dobiti tu še deset tisočev. Ne maram jih. Hočem v mesto, hočem videti dekleta, sedeti pri mizi, da mi natakari prinese jedila in bel prt, in gledati, kako drugi kuhajo in se ubijajo za drekačo mezdo.«

»Tu bi se dalo dobiti več kakor deset tisoč,« je rekel Lacaud.

»Kje?« je vprašal Curtin.

»Po mojem načrtu.«

»A tako,« je odvrnil Curtin in zazehal.

»Saj je treba samo pobrati.« Lacaud je skušal zbuditi v trojici zanimanje. Toda to se mu ni posrečilo, kajti Dobbs je rekel:

»Če je treba samo pobrati, pa poberi in ne pusti ležati. Sicer ti bo žal in ti si povsem tak dečko, ki mu je zmeraj žal in ki mora zmeraj kaj obžalovati. Halo, jaz grem spat.«

Tudi Howard in Curtin sta okorno vstala, se pretegnila, zazehala in odšla k šotoru. Med potjo pa je Curtin zamišljeno obstal, se nato okrenil, se znova pretegnil in pogledal v mesec.

Domislil se je nečesa in zaklical v šotor: »Howard, ali si danes popoldne zadelal pot, ko si odvezal osle?«

»Seveda,« je ta zaklical, »na ovinku za trato, kakor zmeraj, pri luži.«

Lacaud je privlekel zavoje in se zleknil ob ognju.

Curtin je to videl in stopil k ognju.

»Lahko prenočiš v šotoru, človek. Toliko prostora je še zmeraj.«

Toda Lacaud je odvrnil: »Spim popolnoma dobro tu. Spim sploh rajši pri ognju kakor v šotoru. Toda čuj, ali nočeš sodelovati? Ga je res še mnogo v zemlji, mi smeš verjeti.«

»Kje sodelovati? Aha, pri tvojem načrtu. Ne, vesel bom, ko me ne bo več tu. Ne vzdržim več. Nihče od nas ne ostane. Kar se je dalo dobiti, smo izkopali, sedaj pa ne ganem več z roko.«

Curtin je odšel k šotoru in splezal podenj.

»Kaj pa ti je dečko hotel?« je vprašal Dobbs.

»Govoril je o načrtu, pa sem mu odkimal.«

»Res ne vem, kaj naj si mislim o dečku,« je rekel Howard. »Skoro bi menil, da nima vseh kolesec v redu in da so mu nekatera popustila. Treba bi mi bilo le vedeti, kaj je v poslednjih šestih mesecih počel in kod se je klatil, pa bi vama lahko rekel, ali je večni iskalec zlata ali pa je v grmičevju obnorel. Mogoče je oboje.«

»Večni iskalec zlata?« je vprašal Curtin radovedno.

»Da, človek, ki zmeraj išče in išče, ve za ducat pravljič o zasutih in pozabljenih minah, nosi v žepu ali v glavi ducat načrtov in črtežev, ki mu kažejo natančno pot do izginule mine. pozna ducat praznih čenč o mestih, kje se dajo najti diamanti ali zlato in ki so mu jih natvezli Indijanci ali mestici. Išče in išče, in čim bolj neprehodno in divje je gorovje, tem bolj je prepričan, da je tik pri bogatih žilah. Toda nikoli ne najde niti betvice zlata, čeprav natanko ve, da je blizu mine in bo začel jutri kopati. To je norost, ki more postati za

soljudi prav tako nevarna kakor vsaka druga norost. In taki obsedenci so vredni bolj obžalovanja kakor drugi norci, ker zmeraj potujejo, brez miru in brez cilja. Včasih skoraj umro od lakote, včasih od žeje; včasih morajo braniti življenje pred gorskimi levi, kačami klopotačami in drugimi strupenimi živalmi in plazilci, drugič zopet pred nezaupljivimi Indijanci; potem zopet strmoljavijo kam, si polomijo kosti in leže, dokler jih ne najde kak Indijanec ali bandit, ki se potrudi, da jim zopet kaj natveze. Toda ozdraviti jih ni mogoče. Zmeraj vedo, da bodo jutri prav gotovo našli mino.«

»Meni je pa le všeč,« je rekel Dobbs. »V njem se mora skrivati še nekaj drugega.«

»Morda,« je priznal Howard. »Toda sedaj me prav nič ne veseli, da bi o tem razmišljal. Radi mene naj bo, kar hoče. Samo tega ne vem, kaj naj počne, če bo hotel z nami odpotovati. Prav nič bi ga ne potrebovali.«

»Jutri bo vsekakor videl mino,« je rekel Curtin.

»Sedaj nič več ne škodi,« je odvrnil Howard. »Zasuli jo bomo, in če ostane tu in jo zopet odkoplje, je njegova stvar.«

Ko so drugo jutro hitro pozajtrkovali, so pričeli Howard, Dobbs in Curtin trdó delati. Prav začudilo pa jih je, da Lacaudu ni bilo prav nič mar, da bi se z njimi splazil k mini. Niso ga sicer povabili, toda menili so, da ga bo vendar zanimala taka znamenita reč, kakor je zlata mina. Niti vprašal jih ni, kje je. Ko je popil kavo, je vstal in odšel po poti navzdol.

Curtin mu je sledil, ker je menil, da gre Lacaud v vas in bo spodaj povedal, da je skrajni čas, da preiščejo tole gnezdo, kajti jutri bi bilo prepozno. Lacaud ni vedel, da mu Curtin sledi. Brezskrbno je šel svojo pot, samo vsako večje drevo in vsak kamen si je natančno ogledal, kakor bi iskal na njih kake značilnosti. Včasih se je ustavil in se sklonil, da bi preiskal tla. Končno je prispel na trato, kjer so bile živali. Prekoračil jo je in stopil k mlaki. Ko jo je natančno preiskal, je dvignil pogled in stopil k skalnati steni. Začel je plezati po njej in jo preiskovati.

Ko se je Curtin prepričal, da namerava Lacaud vse kaj drugega, kakor da bi nadlegoval može, se je vrnil k ostalima in povedal, kaj je videl.

»Je že tako,« je rekel Howard, »kakor sem vama sinoči pripovedoval: večni iskalec zlata je. Toda ne daimo se motiti.«

Podirali so ogrodje in Dobbs si je ranil roko. Razjezil se je in rekel: »Čemu pa sploh tole podiramo? Pustimo, kakor je, pa poidimo svojo pot.«

Saj smo se vendar tako zmenili, ko smo pričeli delati, da bomo podrli in zasuli, če bomo kaj našli.«

»Nas samo zadržuje in ne vem, čemu je to dobro.« ie zagodrnjal Dobbs.

»Nu, dečko, najprej menim, da moramo biti gori, ki se je tako zelo izkazala. vsaj toliko hvaležni, da ie ne zapustimo onečašcene in ji zopet zacelimo rane, ki smo ji jih bili prizadejali. Če pustimo gori pred nosom ogrodje in če zapustimo njen vrt kot drekasto stavbišče, potem se mi to ne zdi dostojno. Gora si je res prav zaslužila, da spoštujemo njeno lepoto. Razen tega bi se rajši spominjal na tale prostor, kakršnega sem našel, ko smo prišli, kakor pa, da bi imel zmeraj tole groblje pred očmi, kadar bi mislil na tele mesece. Zадosti slabo je, da moremo pokazati samo dobro voljo, kajti prostor ne bo po videzu še prav nič vabljiv, ko bomo odšli.«

»Je pa res čudovit tvoj nazor o osebnosti gore.« ie rekel Curtin, »toda jaz menim, da moraš sobo, ki si jo našel čisto, pomesti, ko odhajaš, pa čeprav ni nikogar blizu, ki bi te za to pohvalil.«

»Te pa še drug vzrok « ie nadaljeval stari. »moglo bi se zgoditi, da bi prišel kdo sem, ko bi mi bili še na potu. Ta bi takoj uvidel, kaj smo delali

toč, pa bi jo s pol ducata tičev ucvrl za nami. Če pa pospravimo, kolikor se da, se bo pač zdelo, kakor da je kdo tu dolgo taboril in počel vse mogoče — samo zlata ni pral. Nu, Dobbs, le krepko pljuni v roke, saj smo marsikateri dan zastonj delali, preden nam je gora podarila zaklad, današnji dan pa nas vidi pri dobrem in plemenitem delu, čeprav nimamo od njega nič v gotovini. Če si urediš pred hišnimi vrati cvetlični vrt, potem tudi ne misliš, da bi ti donášal gotov denar.«

Kosilo, kakršnemu so se vsi trije v treh preteklih mesecih privadili, je bilo kratko in enostavno. Skuhali so si v kotlu čaj in pojedli zraven usnat kos ponvičnika, ki so ga spekli že zjutraj. Bržko so popili čaj in pokadili vsak pipo tobaka, so zopet krepko poprijeli za delo. Dnevno svetlobo je bilo treba do minute izrabiti; ko je jutranje sonce vzšlo, so morali že pozajtrkovati, večerjati pa so začeli, ko je sonce zašlo. Le tako je bilo mogoče, da so trije možje toliko opravili. Dan je bil vse leto skoraj enako dolg, malih razlik skoroda niso niti opazili. Tudi deževna doba ni kdove kaj vplivala na njihovo delo. Pripetilo se je, da je nekaj ur lilo kakor iz škafa; toda tedaj so zmeraj našli dovolj drugega opravka. Razen tega pa jim je dež tudi koristil, ker jim je napolnil z vodo kotanjo, ki so si jo bili izkopali, da bi imeli pri rokah zmeraj dovolj vode za pranje peska; tako jim ni bilo treba vode še posebej prinašati.

»Pa je bilo vendarle strašno garanje,« je menil Curtin, ko je za hip sédel, da bi se odpočil.

»Že res,« je pritrdil stari. »Toda če izračunamo, pa vendar ni imel še nihče izmed nas tako dobre in tako visoke mezde, kakor smo jo tu zaslužili.«

Tudi Dobbs je nekam prislonil lopato, sédel in si natlačil pipo. »Takole se mi zdi,« je dejal počasi, »kakor da še zmeraj ne bi bili prav zadovoljni. Ne radi zaslužka, toda mislim, da ne moremo prav trditi, da je vsa čarovnija naša, dokler je nismo skrivno spravili v mesto in je ne vidimo v hotelski sobi lepo pred sabo na kupčku.«

»Tudi meni je blodilo tole zadnje tedne po glavi,« je rekel stari. »To bo težka pot. Najtežja reč. Na potu so banditi, pripeti se lahko kaka nesreča, srečamo pa lahko tudi deželno policijo, ki je radovedna in bi rada izvedela, kaj tvorimo. In če najdejo rumeni pesek, smo ga ali ukradli ali smo koga pobili in ga izropali, ali pa smo ga nakopali brez dovoljenja in ne da bi plačali pristojbin. Marsikaj nam bo treba premisliti. Da, že to, kako bi poper najbolj in najbolj varno natovorili.«

Oba mlajša soudeleženca sta molčala, nato nagrbančila čelo, kakor bi ju premišljevanje utrujalo, bolj utrujalo kakor najtežje delo pri mini, končno pa sta globoko vzdihnila, vstala in razmetala kupe.

Pozno popoldne so zmetali ogrodje na grmado in ga zažgali, da bi izginilo. Naslednji dan so nameravali nametati na pogorišče zemljo. Potem so hoteli zasaditi sem in tja še nekaj grmov, mladih drevesc in travnate ruše — vse supaj bi kod drugod populili. Stari je mimogrede dejal: »Zgodi se lahko, da kdo svojega tovara ne prinese na varno ali ga zapravi v nekaj tednih ali pa ima sicer smolo. Potem se lahko zopet vrne in vse še enkrat prebrska, dostojen zaslužek bo tu še zmeraj našel. To je tudi vzrok, čemu hočemo vse tako nesumljivo zapustiti, kakor se le da. Potem se ne bo nihče tako lahko spomnil, da bi tule brskal.«

To je bilo nekaj, kar sta Dobbs in Curtin boljše razumela, kakor pa ono, kar je rekel stari o hvaležnosti do gore in da se ne sme zapustiti narave onečlašene. Dobbs je menil, naj narava kar sama zase skrbi, saj bolj utegne in je tudi potrpežljivejša, kakor je sam, saj vendar ni nikakršen nočni čuvaj sa-

motne gorske pokrajine. Toda obljubili so staremu in so mu obljubo izpolnili, bil je pač star in je imel svoje muhe, čeprav je bil sicer tovariš, ki se je dalo z njim že živeti.

Ko so zvečer prenehali z delom, je bil videti prostor res tak, da bi nihče, ki bi prišel tod mimo in ga samo površno pogledal, ne slutil, da je bila tu nekoč mina. Samo kup zbitega ogrodja je še tlel in se kadil. Naslednje jutro bo izginil tudi spomin nanj.

Lacauda opoldne ni bilo pri ognju; ali je bil preje ali pozneje v taborišču, trojica ni vedela. Sploh so popolnoma pozabili nanj. Preveč so imeli opravka z lastnimi skrbmi, da bi se nanj spomnili. Šele sedaj, ko so se po ovinku prilazili na laz in so ga videli tam čepati in pripravljati ogenj, so se spomnili, da je še zmeraj tu.

»Si že našel zlato mino?« je vprašal Dobbs, ko je stopil s kotlom za vodo k ognju.

»Še ne,« je odvrnil Lacaud, »toda menim, da še nisem bil nikoli tako zelo blizu nje kakor danes.«

»Potem pa mnogo sreče,« se je zasmejal Curtin, ki je pristopil s ponvijo. Lacaud je imel pri ognju pristavljen lasten kotel z rižem.

»Kave ti ni treba kuhati,« je rekel Howard dobrovoljno, »jo lahko piješ kar z nami. Več kave ne bomo dodali, pač pa bomo dolili vode, in z vodo nam ni treba sedaj več varčevati.«

»Hvala!« je rekel Lacaud kratko.

Umili so se, nato so jedli in potem so čepeli ob ognju. Howard, Dobbs in Curtin so se počutili kakor tovarniški delavci v soboto zvečer. Vedeli so, da jih čaka jutri prijetno delo: v eni uri bodo zasadili prostor, nakar bo sledilo še prijetnejše delo: povezali bodo zavoje; potem bo treba pripraviti še karavano, kar tudi ni težko. Vse prav lepo in lahko delo, pri katerem se da kaditi, peti in čebljati.

Zato so sedeli — prvič po mesecih — v prijetni domačnosti in prav dobrovoljno krog ognja. Misel, da se bodo morali kmalu ločiti, ko so bili skoro leto dni skupno prenašali trud in delo in neverjetno pomanjkanje, jih je napravila složne, kakor niso še nikoli bili. Prvič so čutili, da jih veže tesna, prijateljska, tovariška, bratovska vez. Čutili so, da bi drug drugemu pomagali, pa naj stane tudi življenje. Čutili so se bolj sorodne kakor rodni bratje. Brez besed so drug drugega prosili za odpuščanje za vse male, pa tudi za vse podle zlobnosti, ki so si jih drug drugemu v poslednjih mesecih prizadejali.

Lacaud je bil izključen iz te bratovščine, ker ni mogel njihovih čuvstev tako razbrati in razumeti, kakor so jih razumeli oni trije, ki so poznali drug drugega do dna. Ničesar si niso mogli prikriti, kar se je v njih dogajalo in kar so mislili; toda Lacaudu so prikrili vse, kar so hoteli, še na napak pot so ga speljali in ga prevarili, če so le hoteli. To bi se trojici med sabo nikakor ne posrečilo. Vsak izmed njih ni imel v preteklih mesecih drugega predmeta za proučevanje kakor ostala dva tovariša. Od tega proučevanja jih niso mogli odvrčati ne knjige, ne časniki, ne novi obrazi in ne nove pokrajinske slike. Večkrat se je zgodilo, da je začel kdo samo stavek, pa sta ostala dva že vedela za vso vsebino in celó za besede in besedni red, ki ga bo govoreči izrekel. Radi tega je nastala med jimi čudna navada, da ni nihče izmed njih dokončal stavka, ker mu ni bilo treba in mu je drugi že odgovoril, da je rekel le dve ali tri besede. To je bil med drugim tudi vzrok, da drug drugega niso trpeli in bi se najraši med sabo pobili, samo da bi jim že vnaprej ne bi bilo treba vedeti za besede in misli drugega in se nad njimi do smrti zdolgočasiti ali do smrti razjeziti. Pa kako bi si naj tudi pomnožili besedni zaklad in bogastvo

misli? Zmeraj je šlo za isto reč, zmeraj za iste pojme, zmeraj za iste naloge. Razen tega se je med njimi, ne da bi se sami prav zavedali, razvila posebna oblika pomenka, ki bi ga tujec ne mogel razumeti.

Nekoč so si zgradili črpalno kolo. To črpalno kolo se je vrtelo s pomočjo vitla, ki je bil vanj vprežen osel; tako so črpali vodo v žleb, odkoder je padala v ponve, ki so v njih izpirali pesek. Ker delo pri vitlu ni bilo preveč težko, ga je opravljal Howard. Prvotno so mu zaklicali: »Howard, nalij vode, smo že pripravljene.« Ves ta klic se je zgostil pozneje v eno samo besedo: »Lij.« In z besedo »lij« so končno označevali vodo, ker je bilo to krajše in enostavneje rečeno kakor »voda«. Celó, če so govorili o vodi za kuhanje kave ali za pitje, so enostavno rekli: »Lij na ognju?«, kar naj bi pomenilo: »ali je voda pripravljena?« Iz lopate je iz vzrokov, ki jih ni znal pozneje nihče razložiti, postala »kal«, cepinu so rekli »šejk«, dinamitni patroni pa »Mara«. Če so morali »Maro« prižgati, so rabili za to dve besedi; ena je bila »Mara«, druge pa iz ozirov vljudnosti in še iz drugih vzrokov ne moremo navesti, čeprav se da v nekaterih okoliščinah in pod določenimi pogoji že spraviti v zvezo s kako Maro. To besedo pa so tudi uporabljali, kadar je šlo za pipo ali pa je bilo treba zakuriti ogenj. »Jesti,« torej kosilo, je dobilo tako označbo, ki bi označevala prav za prav bolj nasprotno dejanje, če bi tako besedo med vljudnimi ljudmi sploh izrekli; navada pa je, da se je vsi izogibljemo, in smo celo zelo previdni, kadar tako dejanje samo opišemo.

Howarda nista nikoli klicala po imenu, nego sta mu rekla »Olb«. To je nastalo iz »Old boy,« stari dečko ali stari fant. Curtin je bil »Krava«, Dobbsa pa sta klicala za »Pampa«. Čemu, sam ni vedel in nihče bi ne znal tega razložiti.

Tako pa je bilo tudi z drugimi besedami in označbami. Lahko so med sabo deset minut govorili, ne da bi Lacaud kaj razumel. Sami se seveda niso zavedali, da jih Lacaud ne razume; niti zmislili se niso, da mora Lacaud včasih meniti, da je med ljudmi, ki so prišli iz neke neznanne in tuje dežele. Toda temu so se tako privadili, da bi se samim sebi zdeli smešni, če bi drugače govorili.

## 15

»Da, kar se odhoda tiče« —, Howard je povzel misel zopet tam, kjer jo je pri kratkem popoldanskem pogovoru prekinil. Namesto »odhod« je rekel »kimpež«, toda njegov govor moramo pripovedovati že v taki obliki, da ga bodo razumeli tudi tisti, ki ne spadajo v bratovščino.

»Da, kar se odhoda tiče, je to prav prekleta zadeva. Seveda bomo odšli in tudi potovali bomo. Čemu pa ne? Toda če imaš vse skupaj že lepo na varnem, pa vendar še nimaš imovine spravljene v banki. Ali sta že slišala zgodbo o Donji Catilini Mariji de Rodriguez? Gotovo še ne. Tudi pri njej ni šlo za zlato in srebro, nego za to, da odide in shrani vse skupaj na pravem mestu.«

»V Guadelupu je čudežna podoba naše ljube Gospe Guadelupške, mehiške zaščitnice. S Cityja te popelje tja cestna železnica. K tej čudežni podobi romajo vsi Mehikanci in Indijanci, ki jim teži kaj srce; trdno namreč upajo, da jim bo čudežna podoba izpolnila njihove želje, bodisi da jo prosijo, da bi se jim posrečilo vzeti sosedu njivo, ali je dekletu pobegnili ljubček, ali pa se kaka ženska boji, da bi se ne razvedelo, da je z zeliščem spravila moža pod rušo in začela živeti z drugim.«

»To je samo sleparija in vražarstvo,« je omenil Dobbs.

»Nikakor ne,« je odvrnil stari. »Treba ti je samo verjeti, pa ni sleparija. Kdor veruje v boga, za tega je bog, kdor pa ne veruje v najvišjega krmarja in oskrbnika zvezd, za tega ga pa ni. Toda o tem se ne bomo dolgo pričkali.

Saj niti nisem svojega mnenja o tej reči povedal. Hočem vama podati samo neolepšano in golo resnico.

Od tistega časa je preteklo več kakor pet sto petdeset let; bilo je nekako v času ameriške revolucije. Tedaj je živel v bližini Huacala imovit Indijanec; bil je eden od poglavarjev Chiricahansov. Imel je prav lepo farmo in ni prav nič moril in ropal kakor sosedni rodovi. Njegov rod se je tam naselil in ga je bolj veselilo poljedelstvo, ki je donášalo lepe dobičke, kakor pa četovanje in večni boji s Španci. Poglavarja je samo nekaj težilo: sin edinec, dedič njegove plemiške časti, mu je bil slep. V prejšnjih časih bi sina ubili; odkar pa se je pleme stalno naselilo in so se rodovi pokristjanili, so postali širokogrudnejši. Rázen tega pa je bil mladič čedne in močne postave in bi se o njem moglo reči, da je bil lep deček.

Neki menih, ki se je potepal okrog in znal dobro izkoriščati poglavarjevo radodarnost, je svetoval očetu, naj poroma z ženo in dečkom k milostni Materi božji Guadelupški in naj nikar ne varčuje z darili, kajti zanje je Mati božja zelo dovezetna in zna dobro ceniti njihovo vrednost.

Poglavar je poprosil svojega strica, naj pazi na posestvo, in je odšel na romanje. Ni pa smel uporabljati ne konja ne osla in tudi voza ne; vso silno pot, ki je znašala skoro dva tisoč kilometrov, je moral z ženo in otrokom prehoditi peš in v vsaki cerkvi, mimo katere je šel, izmoliti sto avemarij in darovati kup sveč in srebrnih oces.

Končno je prispel v Mehiko, in ko je bil mnogo ur premolil in preprosil v katedrali, se je pričel zadnji del njegove težke naloge. Od katedrale do čudežne podobe guadelupške je pet kilometrov. Teh pet kilometrov so morali on, njegova žena in mladi otrok prehoditi na kolenih, vsak pa je moral nesti v roki gorečo svečo, ki vkljub vetru in dežju ni smela ugasniti. Če je sveča dogorevala, so morali ob njej prižgati novo, ki je bila blagoslovljena in je zato stala več kakor navadna sveča. Vso noč je trajalo težavno potovanje. Otroek je zaspal in še v spanju je prosil za košček koruznega kruha in za vodo. Toda smeli niso niti jesti niti piti. Počakali so, da se je otrok nekoliko opomogel, in potem je šla procesija naprej. Vsi ljudje, Španci in Indijanci, ki so jih srečavali, so se jim boječe izogibali in se križali; le kakšno nezaslišano in podlo hudodelstvo je morala ta družina zagrešiti, da se mora zanj tako pokoriti.

Docela izčrpani so dospeli do vzhajša gore Cerrito de Tepeyacac, ki se je na njej leta 1531 mati božja Juanu Dregù, Indijancu iz plemena Quauhtlatohna, trikrat osebno prikazala in zapustila svojo podobo v njegovem ayatu, v njegovem ogrinjalu. Tu so tri dni in tri noči moleč in proseč klečali. Poglavar je obljubil vso živino in vso žetev cerkvi, če mu bo mati božja pomagala. Toda čudeža kar ni hotelo biti. Končno pa je po menihovem nasvetu obljubil žrtvovati vso farmo in vse, kar je imel, če bi mati božja zopet podelila njegovemu otroku vid.

Toda pričakovani čudež, ki mu je bil tako gotovo obljubljen, se tudi sedaj ni zgodil. Od dolgega posta in napornega potovanja je bil deček tako izčrpan, da se je morala končno mati posvetiti samo njegovi negi, da bi ga ohranila pri življenju. Poglavar ni več vedel, kaj naj še stori in je začel dvomiti v moč božje matere posebej, splošno pa tudi v moč krščanske vere; rekel je, da gre k zdravnikom svojega plemena, ki so njegovim očetom že večkrat dokazali moč in čudežno silo starih indijanskih kogov. Menihi so mu prepovedali, tako pregrešno govoriti, in so mu zažugali, da bodo njegovo družino obiskale še huiše nadloge, če ne bo prenehal dvomiti. Rekli so mu, da je sam vsemu kriv; milostna mati že ve, česar noben drug človek ne ve, da je zagrešil med potjo več napak, da je prezrl cerkev in se nalašč uštel pri avemarijah, da



bi bil prej gotov, da je jedel, ko ne bi smel, in je pil zjutraj večkrat vodo, ne da bi prej pokleknil in molil. Poglavar je moral končno priznati, da ni nekoč izmolil tri sto avemarij, nego samo dve sto osemdeset, ker si le stežka zapomni tako visoke številke. Neki drugi menih je rekel, da je gotovo pozabil našeti različne pregrehe, ko se je spovedoval v katedrali, kajti mati božja je še vsakemu pomagala iz sile, ki je to le zaslužil. Zato naj se čez šest mesecev še enkrat napoti na romanje.

Mogoče je bilo poglavarju to le preveč, ali pa je — in slednje je verjetneje — izgubil vero v čudežno moč podobe. Vsekakor se je vrnil v Mehiko, se dobro najedel in legel zopet k svoji mladi ženi, česar ni storil na vsem romanju, verno izpolnujoč nalogo. Potem je poizvedoval v mestu in imenovali so mu dona Manuela Rodriqueza. Don Manuel je bil znamenit španski zdravnik, toda bil je zelo lakomen in častihlepen. Preiskal je otroka in rekel poglavarju, da se mu bo morda posrečilo ozdraviti otrokovo slepoto. Koliko pa bi Indijanec plačal?

Poglavar mu je povedal, da ima farmo in mnogo živine. To ni denar, mu je odvrnil don Manuel, jaz pa potrebujem denar, mnogo denarja. Nato mu je rekel poglavar, da bo napravil zdravnika za najbogatejšega moža v Novi Španiji, samo da bo njegov otrok izpregledal. Vem za bogato zlato in srebrno mino, mu je rekel poglavar, in pokazal vam jo bom, ko bo moj sin dobil vid. Sklenila sta kruto pogodbo, po kateri je imel don Manuel pravico, odvzeti otroku zopet vid, če bi mine v resnici ne bilo ali če bi bil že kdo drug njen lastnik.

Don Manuel je zdravil otroka dva dolga meseca in je zanemarjal vse druge bolnike, med njimi celo tajnika kraljevega namestnika. In čez dva meseca je deček gledal bistro kakor orel, a don Manuel je izjavil poglavarju, da bo zmeraj videl. In res je bilo tako.

Poglavarjevo veselje je bilo brezmejno in bil je prav iz srca hvaležen. Sedaj ti hočem dokazati, don Manuel, da te nisem nalagal, je rekel, ko ga je zdravnik vprašal po plačilu. Lastnica mine je moja družina. Ko so prišli Španci, jo je moj praded zasul, ker nismo trpeli Špancev v našem okrožju, kajti sovražili smo jih in vedeli, da belci bolj ljubijo zlato in srebro kakor božjega sina. Mino pa je nekdo izdal; prišli so Španci in izruvali mojemu pradedu in njegovi ženi pri živem telesu jezik, da bi izvedeli, kje je mina. Toda čeprav je imel usta polna krvi in bi od bolečin skoraj znorel, se jim je zasmel oče v obraz in tako mine niso našli. Moj praded je zarisal besede, po njegovi smrti so šle od sinovih do sinovih ust in tako dalje do mene. Če stori tebi ali tvoji družini ali tvojemu plemenu kak človek veliko uslugo, ki te je nista hotela ali mogla storiti s perjem olišpani bog našega naroda ali krvavo ovenčani bog belega naroda, potem daj zaklad tistemu človeku in on naj bo njegov lastnik. Ti, don Manuel, si v mojem sinu izkazal meni, moji družini in mojemu plemenu tako uslugo, kakršno mi bog belega naroda vkljub mojim prizadevanjem in molitvam in daritvam ni mogel izkazati, ker je preslab, zato je mina tvoja. Čez tri mesece mi sledi po poti, ki ti jo bom povedal, in ne govori nikomur, kar veš, in napravil te bom za najbogatejšega moža v vsej Novi Španiji.»

»Indijanci ne vedo za mnogo več min kakor mi,« je rekel Howard, ko je razpredal svojo povest. »Nekoč so vedeli natanko za vse skrite mine, ki so jih po španski osvojitvi zasuli, da bi se maščevali tako za vse grozovitosti, ki so jih pretrreli od osvojiteljev. Toda Indijanci niso ostali zmeraj tam, kjer so živeli v dobi osvojitve. Španci so jih preselili na tisoče kot delavce in sužnje v druga okrožja, drugi so bili prisiljeni, da so pobegnili po uporih in bojih s svojih bivališč v gore in džunglo, mnogo so jih iztrebile kože in druge na-

lezljive bolezni, ki so jih prinesli beli izobraževalci v deželo, družine poglavarjev so izumrle ali pa so jih pomorili, še preden so mogle potomcem povedati, kar so vedele. Zato se zmeraj redkeje dogaja, da bi Indijanec vedel za zasuto mino. Včasih samo meni, da ve zanjo, ker je tisto, kar je tej ali oni družini znano o mini, postalo tako pravljico in se je tako zmedlo z zgodbami o odkritih in znanih minah, da je pravi kraj prav težko najti; tem težje, ker so označevali kraj z besedami in znamenji in smermi, ki so v teku časa dobile drug pomen in so speljale vsakega na napačno pot. Ta zgodba pa je stara in se je zgodila v času, ko je bil spomin pri Indijancih še svežejši, ker nanj ni vplival toliko promet kakor dandanes, ko vozi železnica in se tudi Indijanci mnogo bolj in hitreje raztresejo kakor preje; kajti tudi oni se selijo iz rodnih krajev tja, kjer se laže prežive.

Ko je don Manuel opravil v Mehiki vse posle, se je napotil z ženo Marijo na dolgo in težavno pot proti Huacalu. Našel je poglavarja, ki ga je bolje sprejel kakor rodnega brata. 'Na potovanju sem se spomnil,' je rekel don Manuel gostitelju, 'kako čudno je to, da sam ne izkoriščaš mine, Aguila. Dal bi mi pač sto tisoč zlatnikov, pa bi storil vse, kar bi zahteval od mene.' Poglavar se je nasmehnil: 'Ne potrebujem zlata in ne potrebujem srebra. Imam jesti, imam lepo in dobro ženo in sina, ki ga ljubim in ki je močne in čedne postave. Čemu mi zlato? Zemlja mi donaša blagoslov, bogat blagoslov, živina mi donaša blagoslov, bogat blagoslov. Zlato ne donaša blagoslova in srebro ne donaša blagoslova. Ali donaša blagoslov vam, belim Špancem? Morite se radi zlata. Sovražite se radi zlata. Lepoto svojega življenja si kvarite radi zlata. Nikoli nismo zlata napravili za svojega gospodarja, nikoli nismo bili njegovi sužnji. Rekli smo, zlato je lepo, in zato smo izdelovali prstane in drugo lepotiche iz njega in lepoticili smo z njim sebe, svoje žene in svoje bogove, ker je lepo. Nismo pa delali iz njega denarja. Gledali smo ga in se ga veselili, nismo ga pa mogli jesti. Naš narod in tudi narodi v dolini se niso nikoli bojevali za zlato ali se za zlato vojskovali. Toda mnogo smo se borili za zemljo, za njive, za reke in jezera, za mesta, za sol, za črede. Toda za zlato ali srebro? Saj je lepo samo po videzu. Toda če sem lačen, ga ne morem vtakniti v želodec, in zato vendar nima nikake vrednosti. Lepo je samo kakor cvetlica, ki cvete, ali lepo kakor ptič, ki poje. Toda če vtakneš cvetlico v želodec, ni več lepa, in če skuhaš ptiča, ne poje več.' Tedaj se je don Manuel zasmejal in rekel: 'Zlata si pač ne bom vtaknil v želodec, Aguila, to mi kar verjemi.' In poglavar se je zasmejal in rekel: 'To ti že rad verjamem. Služim pač za zemljo, ne morem pa služiti za zlato, ker ne bi imel potem kaj jesti, ne tortil in ne kamotov. Ti ne razumeš, kar pravim jaz, in jaz ne razumem, kar praviš ti. Ti imaš drugačno srce. Toda vkljub temu sem tvoj prijatelj.'

Tri dni sta plezala po gorah in iskala po goščavju, brskala in kopala. Don Manuel si je skoraj začel dolgo iskanje napak razlagati in verjeti, da ga je spravil Indijanec ob zaslužek. Ko pa je spet videl, kako spretno in natančno je poglavar preiskoval pokrajino, kako je študiral tek sonca in senc, ki so jih metali gorski vrhovi, je moral vendar spoznati, da išče poglavar pravo pot. 'Prav tako lahko, kakor si si mislil, to ni,' je rekel poglavar. 'Dogodili so se potresi, nekaj stoletij je trajala deževna doba, trgali so se oblaki in zemlja se je udirala, reke so izpremenile tek, potoki so usahnili in nastali novi. Mala drevesa so zrasla in velika drevesa, ki so bila nekoč cilj, so poginila. Še teden dni lahko traja iskanje, don Manuel, zato moraš potrpeti.'

Trajalo pa je še več kakor teden dni. Neki večer pa je rekel poglavar: 'Jutri dobiš mino; kajti jutri jo bom uočil.' Don Manuel bi rad vedel, zakaj ni

mogel odpopovati s poglavarjem, ko se je ta vračal domov. ‚Potem bi morala vseeno do jutri počakati, ker ni stalo sonce v cilju. Sedaj pa je v cilju. Že nekaj dni vem, kje je prostor, a jutri bom našel mino in potem bo tvoja.‘

Res, naslednji dan sta v globeli našla mino. ‚Tu se je nekoč utrgala gora. To vidiš. Zato je bilo tako težko najti mesto. Tu leži mina in sedaj je tvoja. Toda moja hišo moraš danes zapustiti,‘ je rekel poglavar. ‚Zakaj? Saj bi jo itak zapustil, kajti v bližini mine si nameravam postaviti lastno hišo.‘ ‚Da, moja hiša sedaj ni več dobra. Ti imaš bogato mino in ne prinašaš blagoslova.‘ Poglavar mu je hotel seči v roko, a don Manuel mu je rekel: ‚Čakaj, Aguila. Še nekaj bi te rad vprašal. Če bi zahteval od tebe sto tisoč zlatih, da bi ti ozdravil sina, ali bi potem sam odprl mino?‘ ‚Seveda bi jo,‘ je rekel vprašani, ‚saj sem vendar hotel otroka ozdraviti. Ko bi pa imel vsoto, bi mino zopet zasul, ker zlato ni dobro. Kaj bi pa naj tudi storil? Španci bi izvedeli in bi umorili mene, mojo ženo in mojega sina, da bi dobili mino. Po vaših šegah se ljudje za zlato zmeraj ubijajo. Bodi previden, don Manuel, da tudi tebe ne umore, če tvoji ljudje izvedo, da imaš zlato mino. Če vedo, da nimaš nič drugega kakor kruh in tortile, te ne bo nihče umoril. Zmeraj bom ostal tvoj prijatelj, a sedaj se morava ločiti.‘

Don Manuel si je začel graditi bivališče, Aguila pa se je vrnil v domačo hišo, ki je bila dan hoda oddaljena od mine. Preden je don Manuel odpotoval, si je priskrbel od vlade dovoljenje, da je smel iskati dragocene kovine in jih kopati, če bi jih kaj našel. Odpotoval je v bližnje mesto, kjer je zapustil ženo, jo vzal s seboj, obenem pa je najel delavce in si nakupil potrebne stroje, orodje in razstrelivo. Nato je začel mino odkopavati. Našel je več, kakor si je v najdrznejših nadejnih predstavljal. Mina je bila tako bogata na srebru, da je prekašala vse druge znane mine. Največ je bilo v njej srebra, a tudi zlata je bilo nekaj.

Mnogi dogodki so ga izučili, da je najbolje, da ne govori preveč o svoji mini, da je ne hvali preveč. Ne samo zasebniki, nego celo kraljevi uradniki in viški cerkveni dostojanstveniki so se prav dobro razumeli na to, kako je treba mino iztrgati iz rok človeku, ki ni imel za hrbtno dovolj zaslonbe. Posestnik je nenadoma izginil, nihče ni vedel, kje je ostal, mino pa so kot posestvo, ki je bilo brez gospodarja, nakazali kroni ali cerkvi. Inkvizicija, ki je v Mehiki mnogo dalje izvrševala svoj nesrečni posel kakor kjerkoli drugje na svetu in je povsem izginila šele, ko je zmagala revolucija in je postala deželna svobodna in nezavisna republika, je v tistih časih še zmeraj neovirano vršila svojo delo. Zadoščalo je, da je kak škof izvedel za bogato mino, pa so že najditelja in posestnika tiste mine privlekli pred inkvizicijski tribunal radi žalitve boga, krivoverstva, čarovništva, premajhnega spoštovanja in vere v čudežno moč kake podobe. Pred tem tribunalom je trepetal celo najmogočnejši mož v deželi, kraljevi namestnik. Če je bil preden povabljen, je prišel pred tribunal samo v spremstvu dobro oborožene telesne straže in je takoj povedal, da je četam in topništvu zaukazal, naj brezobzirno streljajo na poslopje Visoke inkvizicije, če ne bo v najkrajšem času zopet v svoji palači in če se ne pokaže vojakom. Kaj pa je mogel potemtakem opraviti takle preprost zasebnik? Takoj je nastopilo deset ali dvajset prič, ki so prisegle, da so videle, da ni pokleknil pred monštranco, ali pa so slišale, da je rekel, kako težko mu je verjeti, da je sin istočasno svoj lastni oče, ali pa, da se papež ne more zmotiti. In če je kdo kaj takega prisegel, so zločinca sežgali, in še za veliko milost je moral smatrati, če ga niso živega sežgali, nego so ga preje zadavili. Kakor hitro so priče prisegle, da je kriv, je zapadlo vse njegovo imetje cerkvi, pa najsi je dobil že tako

ali drugačno kazni. Zato ni prav nič čudno, da so mnogo hitreje obdolžili krivoverstva in obsodili ljudi, ki so bili bogati ali pa so se branili prostovoljno odstopiti cerkvi ali samostanom zemljo in mine, ki so si jih pozeleli, kakor pa revne Indijance, ki pa je sicer z njimi inkvizicija še mnogo huje postopala; kdo pa naj plača za revnega Indijanca visoke stroške za komplicirano preiskavo? Kajti stroški za tribunal so bili visoki. Kakor akti dokazujejo, ni storil nihče nič zastonj, pa tudi priče niso bile že radi svetega namena prav nič poceni. Moč vsake vere je omejena. Nobena vera se ne sme teh mej dotakniti ali jih celo prekoračiti, če noče odmrati. Vera, ki je postala preveč okorela, vera, ki je izgubila toli prožnosti, da se ne znajde več v časovnem razvoju, odmre. Narodi se vendar ne morejo nekaznovano venomer bojevati, ko jim vera prepoveduje to in ko jim zapoveduje, da ne smejo ubijati.

Radi bogatih izkušenj, ki so jih napravili drugi, je bil don Manuel prav previden. Srebra in zlata ni odpošiljal. Spravljal ga je in čakal na svoj dan. Čeprav mu je mina donajala tolikšen dobiček, je prav grdo ravnal z indijanskimi delavci, plačeval jim je komaj toliko mezde, da so se nasitili; delati so morali, da so se zgrudili ali celo umrli; če niso dovolj garali, jim je pomagal z bičem. Z zamorci se da tako nekaj časa gospodariti, z Indijanci pa ne. V tri sto letih španskega gospodstva nad Mehiko niso Španci nikoli in neomejeno gospodovali nad vso deželo. Nekje je bil zmeraj upor, vstaja. In če so jo na enem mestu brutalno in človeka nevredno zatrli, je izbruhnila zopet kje drugje. Tako je bilo v velikem in malem. In neki dan so se uprli donu Manuelu. Njegova žena donja Marija je še pravočasno pobegnila, njega pa so ubili. Zakladov mu niso ugrabili, nego so indijanski delavci, ko je bil don Manuel mrtev, zapustili mino in se vrnili v svoje vasi.

Ko je donja Marija od sla izvedela, da je mina zopet varna, se je vrnila, da bi nadaljevala z delom. Ugrabljen zaklada je našla lepo in varno zakopane. Kar je imela, bi do konca njenih dni zadoščalo za brezskrbno življenje.

Toda vtepla si je v glavo, da se mora kot najbogatejša ženska vrniti v Španijo. Ker je bila še mlada in že po naravi lepa, je upala, da bo kupila v Španiji grad in plemiško posestvo, se omožila z markijem in se tako približala dvoru. Saj so španski grandi poročali v Mehiki in Peruju radi njihovega bogastva hčerke azteških, tezkuskih in drugih indijanskih knezov. Zakaj pa bi potem ne dobila ona, ki je iz dobre meščanske hiše, radi svojega bogastva še laže kakega markija za moža?

Znala je računati, mogoče še bolje kakor njen ubiti soprog. Izračunala je, koliko bi stala grad in staro plemiško posestvo v Španiji, koliko bi veljalo vzdrževanje posestva, koliko bi potrebovala za služinčad, vozove, konje in potovanje, koliko bi potreboval markij in koliko bi morala sama vsak dan izdati, da bi jo na dvoru upoštevali. Vse to je zneslo visoko vsoto. Toda zmeraj se je še spomnila na to in ono, da bo morala plačati še marsikaj vladi, sezidati cerkev, da si pridobi visoke gospode pri inkviziciji, da ne postanejo pohlepni. In potem je delala tako dolgo, da se je prvotno izračunana vsota podvojila. Tako se je zavarovala pred vsemi napačnimi računi. Bila so res težka leta, ki se je v njih borila. Živela je daleč od civilizacije, daleč od vsake, tudi najmanjše udobnosti, dan in noč je morala biti na straži previdno je morala postopati z delavci, da jim mezda ni bila previsoka, da pa je bila vendar tolikšna, da so vzdržali in se niso uprli. Morala je računati tudi z napadi, z banditskimi tolpmi, ki so nastajale iz zločincev, pobeglih vojakov, pobeglih jetnikov in ki so se potepale po deželi, povzročujoč strah med Indijanci in belci. »

»Treba je priznati, da je bila donja Marija bolj kos številnim nalogam kakor njen nekdanji mož. Bala se ni ne smrti ne hudiča, ne potepajočih se banditov ne upornih Indijancev in prav gotovo bi se še na nakršenkoli način izmuznila iz inkvizicije, če bi bila postavljena pred njo. Bila je močna, vztrajna in podjetna; toda, če ji vse to še ni pomagalo, je tem gotoveje pridobila vse z diplomatskimi sposobnostmi. Zнала se je smejati, kadar se ji je zdelo koristno, zнала se je jokati, če je smatrala to za uspešnejše, zнала je kleti kakor pocestni ropar in zнала iskreneje moliti kakor kak frančiškan. Zнала je delati za šest Indijancev, in če ni šlo vse tako, kakor je želela, je sama zgrabila z zdravimi pestmi za delo; Indijance, ki niso bili vajeni videti ženske s tako navidezno lahkoto opravljati tako težkega dela, je tako prevzelo, da so napravili vse, kar je donja Marija od njih zahtevala. To se je godilo leta in leta. Končno pa jo je vendar prevzelo tolikšno hrepenenje po Španiji, po snažni hiši, dobri kuhinji, mehki spalnici in ljubčku, ki bi se z njim ljubkovala, da je neki dan sklenila blago natovoriti in oditi. Ko je imetje ocenila, je spoznala, da bo za-doščalo za vsakršno razkošje, ki se le da zamisliti.

Ustanovila si je oboroženo varnostno četo, ki je stražila in branila mino in nakopičene zaklade. Četa je sestojala iz Indijancev, nekaj mesticev in dveh španskih vojakov, ki sta pobegnila ali pa bila odpuščena. Enega izmed Špancev je imenovala za dnevnega, drugega za nočnega poveljnika.

Kovino, od katere je bila približno šestina zlata, ostalo pa čisto srebro, je zlila v oglate in okrogle kose, da bi jo lažje tovorila. Te kose je varno spravila v zaboje. Kolikšno je bilo bogastvo, ki ga je nakopala, se vidi iz tega, da je bilo za ves tovor potrebnih šestdeset mul, ki so bile vse tako natovorjene, kolikor so le mogle nesti.

Karavana, ki jo je spremljalo dvajset oboroženih mož, je odpotovala. Do glavnega mesta Mehike je bilo dva tisoč kilometrov. Nikjer dobrih potov, čez puščave, čez strme vrhove, preko rek, prepadih in soteskah, skozi goščavo in pragozdove, preko džungle; nekaj dni v ledenomrzlih sierskih vetrovih, nato v žgoči pripeki tropskih pokrajin in potem zopet preko zasneženih gora in zopet skozi soparne džungle, kjer vlada mrzlica.

In potem je prišel večer, ko se ji je zazdel tabor nenavadno zburkan. Pogledala je poblizje in spoznala, da se je skušal eden od Špancev okoristiti. Prišel je k njej in vprašal: »Ali me hočete poročiti ali ne, donja Marija?« »Jaz — vas? Takega pocestnega roparja? Človeka, ki je padel z vislic, ker je vzel krvnik preperelo vrv namesto nove in trdne?« Nato je fant rekel: »Saj vzamem rad vse skupaj tudi brez vas, senjora. Bom že dobil še kako lepšo!« »Kaj boste vzeli brez mene?« je vprašala donja Marija. »Kar je tamle v zabojih.« »Tako dolgo že ne, dokler sem tu, ti pokveka.« Mož je dvignil roko, pokazal tja, kjer so taborili in vprašal, režeč se: »Potem pa si le natanko vse oglejte, mogoče se še premislite glede možitve. Urico že rad počakam.« »Potem boš pa že čakal vse življenje, če ne boš prej obešen.«

K ljudem pa je le odšla in spoznala, da se je dečko pošteno potrudil. Drugi Španec in Indijanci so bili zvezani, medtem ko so mestici držali z njim, upajoč, da bodo tudi oni kaj dobili. Stali so tam s pištolami za pasovi in so nesramno in z zasmehom zrl v ženo.

»Lepo, to moram že reči,« je menila donja Marija napram fantu, ki ji je sledil. »Kaj ne?« je odvrnil. »Sedaj pač ne boste dolgo premišljevali in boste pridno in lepo rekli Da,« je pristavil.

„Ne, prav imaš, ti pasja pokveka, prav nič ne bom premišljevala,“ je rekla. Istocasno je izvlekla iz sedla, ki je ležalo na tleh, bič, in preden je mož spoznal, kaj je, ga je oplazila z neusmijenim udarcem po obrazu, da so mu oči zatemnele. Opotekel se je in sledilo je še pol ducata kakor blisk naglih udarcev po obrazu. Nato se je zgrudil in se ni več ganil. Toda žena je šele komaj začela. Mestici so bili nad tem, kar so videli, tako začudeni, da niso mislili niti na streljanje niti na beg. In preden so se zavedli, kaj se je z njihovim voditeljem zgodilo, so že padali udarci z bičem tudi po njihovih obrazih. Tisti, ki niso popadali, so začeli bežati, zakrivajoč z rokami obraze. Donja Marija je skočila k drugemu Špancu in z nekaj sunki prerezala vrvi, ki je bil z njimi povezan. Ta je takoj osvobodil Indijance, ki so bili v hipu na konjih in so z lasi polovili mestice.

„Obesite pokveko,“ je zaklicala donja Marija in pokazala na Španca, ki jo je nameraval poročiti in se je pravkar skušal dvigniti. Čez pol minute je že visel. „Kaj sem ti rekla, pes?“ mu je zaklicala, ko so ga Indijanci obešali. „Saj sem ti rekla, da boš prej obešen. In vi?“ se je obrnila k mesticem. „Tudi vas bi morala pobesiti. Toda vseeno vam dam še priložnost, saj boste končno itak prišli in krvniške zanjke, pa nočem krvniku kvariti dela. Toda to vam že rečem, če boste kaj takega še enkrat poizkusili, vas osebno izbičam, dokler vam ne bodo cunje visele s trupel, nato vas dam pražiti in končno obesiti. Ni vam treba ostati, lahko takoj greste, vas ne potrebujem. Plače ne dobite in pištole vam odvezam. Toda če hočete vsekakor ostati, vam v Mehiku podarim pištolo, sedla in konje, ki jih jezdite. Čuj, ti Španec, pristopila je k možu, ki ji je ostal zvest, kako ti je ime? Da, Rūgo. Ko prispemo v Mehiko, dobiš — hotela je reči, ‚vso molu‘, a se je še pravočasno premislila in rekla: ‚dobiš desni tovor tistele mule, Indijanci pa dobe polovico levega tovara, ki si ga lahko razdele.‘ S tem je bil upor končan.

Na potu pa so bile še potepuške toipe, ki so se morali z njimi pretepati in braniti tovor na življenje in smrt. In kaj je bilo tolпам mar življenja in smrti? Borili so se do poslednje kapljice krvi, kajti zmeraj so mogle samo pridobiti; na življenje, ki so ga zastavljale, so se požvižgale, ker je z njim razpolagala že itak kaka obsodba, včasih pa celo po več obsodb. Pripetilo se je tudi, da je padla žival s tovorom v prepad, pa so morali tovor rešiti, ali pa se je potopila žival z vso dragocenostjo v močvirje ali pa je izginila med prehodom če reko.

Bilo je še veliko vprašanje, ali je laže nakopati zaklade ali pa je laže, spraviti jih na varno v Mehiko, ne da bi donja Mrija izgubila med potjo življenja.

Na potovanju je preživela prav klaverno življenje, in če se je spomnila težkih časov, ki jih je prebila pri mini, niso bili tisti časi nič manj težavni. Nikdar se ni veselila življenja, odkar je bila posestnica mine. Niti ene ure se ni spominjala, ki bi se v njej bila povsem v svesti si svojega zaklada in življenja. Resnično, kadar je na vse pomislila in se spomnila vseh dni, je živela najbolj obžalovanja vredno življenje, kar se ga da le zamisliti, življenje, ki je bilo še bolj obžalovanja vredno kakor živalsko. Zmeraj v strahu, zmeraj v skrbeh. Težke sanje so jo motile v spanju in nikdar se ni mogla odpočiti od mučnih skrbi, ki so jo preganjale in mučile podnevi. V vsej bedi njenega žalostnega življenja je lebdala pred njo samo ena, ena sama bleščeča in svetla slika: oni trenutek, ko bo oddala zaklad v zakladnico kraljeve vlade v Mehiku. In ta tranutek, ki ga je želela doživeti in radi katerega je v poslednjih letih živela tako usmiljenja vredno življenje, je končno nastopil. Prispela je v mesto Mehiko, ne da bi izgubila tudi kos dragocenega zaklada. Kraljevi namestnik jo je osebno sprejel in dosegla je visoko čast, da se je kraljevi namestnik z njo v zasebni avdijenci dalje časa razgovarjal. Njeno veselje in njena hvaležnost

do visokega gospoda nista poznali nikakih mej, ko ji je obljubil, da bo spravil zaklad, ki si ga je pridobila s tako težkim delom, polnim odpovedi, v kletah, kjer shranjuje samo kravljeve zaklade in državni denar.

To je bilo več, kakor je donja Marija pričakovala. Nikjer v vsej Novi Španiji, celo ne v katedralskih katakombah ali v samostanu bi ne bil njen zaklad tako dobro spravljen in varno shranjen kakor v trdnih vladnih kletah, zlasti ker je zanj osebno jamčil in bil osebno odgovoren kraljevi namestnik, ki je predstavljal najvišjo moč v deželi. Tukaj je bil končno njen zaklad na varnem, dokler bi ga ne prepeljala v varstvu vojaštva do ladje in ga vzela nato s sabo v deželo svojega hrepenenja. Kraljevemu namestniku je obljubila za milostljivo skrb, ki ji jo je bil blagovolil izkazati, delež pri zakladu, ki je bil tolikšen, da ga je smel celo kraljevi namestnik v Novi Španiji imenovati knežji. Nato je izplačala ljudem mezdo in jih odpustila. Potem je odšla v najboljši hotel, ki je bil v mestu.

Po tolikih letih je sedaj prvič mirno legla v posteljo. Prvič po tolikih letih se je odpočila, je mirno, premišljeno in nemotno jedla. Kočno je vendar enkrat utegnila misliti na druge in lepše reči.

Toda potem se je zgodilo nekaj, česar se ni nadejala, čeprav ni bilo nič čudnega, nego nekaj povsem naravnega. Zaklad ni izginil in ga tudi nihče ni ponoči in v megli ukradel iz kleti. Izginilo pa je nekaj drugega. Donja Marija je legla v hotelu spat, legla je varno v mehko, udobno posteljo. Toda nihče je ni videl več vstati. Nihče ni več videl donje Marije. Nihče ni več karkoli o njej slišal. Izginala je in noben človek ni vedel povedati, kje je ostala.

»To je zelo enostavno,« je končal Howard povest, »donja Marija je samo na nekaj pozabila, da napravi zlato včasih ljudi nevidne. Sicer sem vam pripovedoval zgodbo, da bi vama pokazal, da je prevoz često prav tako težak kakor iskanje in kopanje. In tudi tedaj, ko meniš, da imaš vse lepo spravljeno, še ne veš, ali si boš mogel z zakladom kupiti samo skodelico kave. Vse to je pač vzrok, zakaj je zlato tako drago.«

»Ali ne bi bilo mogoče,« je rekel Curtin, »da bi kako izvedeli, kje je bila mina? Ženska gotovo ni vsega izkopala, nekaj je gotovo še zapustila.«

»Mino prav lahko najdeš,« je odvrnil Howard, »toda prepozno prihajaš. Izkorišča jo sedaj velika zlatokopna družba in je družbi prinesla že desetkrat več dobička kakor izginuli senjori. Zdi se, da je mina res neizčrpna. Najdeš jo prav lahko, imenuje se 'Mina donje Marije' in leži blizu Huacala. Delaš lahko tam za tedensko mezdo, če te veseli.«

Možje so še nekaj časa posedeli okrog počasi pojemajočega ognja, nato so začeli vstajati. Pretegnili so se, se postavili na noge in hoteli oditi k šotoru.

»Zgodba je stara že več ko sto let,« je rekel tedaj Lacaud.

»Saj vendar temu nihče ne oporeka,« je rekel Dobbs.

»Jaz pa poznam zgodbo, ki ji je samo dve leti in je prav tako dobra ali pa še boljša.«

»Oh, molči.« je rekel Dobbs zehajoč, »za tvojo zgodbo prav nič ne maramo, čeprav bi se pred tednom dni zgodila. Jo že poznamo, pa nas prav toliko zanima kakor ti. In če nič ne rečeš, nam je še najljubše. Saj si ti »večni«.

»Kaj večni?« je vprašal Lacaud.

»Nič,« je rekel Dobbs in odcapljal proti šotoru za ostalima, ki sta že odšla. Naslednje jutro, ki je bilo predzadnje, ki so ga nameravala prebiti tu, so bili vsi trije tako razburjeni, da so komaj v miru pozajtrkovali. Splazili so se k skrivnim skrivališčem in vsak je prinesel svoj kupček, ki ga je pridelal. Bila so zrna, pesek in prah; zaklad so imeli skrbno spravljen v vrečicah iz stare šotorovine, vrečice pa so bile zadržnjene z nitjo. Vsakdo je imel po več takih

vrečic. Te vrečice so morali sedaj dobro in neopazno natovoriti. Zavili so jih v posušene kože in napravili zavoje, ki so jih trdno prevezali; vsakemu bi se tako moralo zdeti, da so to zavoji samih posušениh kož. Zavoje so vtaknili v vreče in tovor je bil gotov.

Dobbs in Curtin sta odšla nato na lov, da bi ustrelila še kako divjačino za potovanje. Howard je stesal nosilna sedla za osle in pokrpal jermenje in platno, da bi jih kaj takega ne zadrževalo med potjo. Lacaud je odšel zopet po svojih potih in brskal v goščavi in v bližini pašnika. Ni pa nič rekel, kaj išče, pa tudi nihče od trojice ga ni nič izpraševal. Na njegovo početje niso gledali ne z usmiljenjem ne z zasmehovanjem. Usmiljenje jim je bilo tuje, da bi ga pa zasmehovali, se jim je zdel premalo zanimiv. Bilo jim je povsem vseeno, kaj je počel, da jim le ni bil v nadlego. Če bi našel tudi goro čistega zlata, bi še zmeraj podvomili, ali naj izpremene svojo namero, in komaj verjetno bi bilo, da bi samo še en dan ostali tu. V takojšnje odpotovanje so se tako zagrizli, da bi jih nič ne moglo zadržati. Samote, garanja in trdega življenja so se kar nenadoma tako naveličali, da niso vedeli za nobeno stvar, radi katere bi se odločili ostati le še dan dalje tu. Njihovo občutje je bilo tako, da bi Lacauda do mrtvega pretepli, če bi jih samo poizkusil pregovoriti, naj ostanejo še teden dni, ker je zasledil velik zaklad. Ko je Howard tako mimogrede omenil, da Lacaud natanko ve, kaj hoče, kajti njegovo početje ni kar nič tako sanjarsko kakor pri večnih, je rekel Curtin: »Mene nič ne more zapeljati. Pa naj mi prinese kakor pest debel kos zlata. Ne bi ga maral.«

»Maral? Zakaj pa ne?« je rekel Dobbs. »Maral že. Toda kako ga odnesti? Saj bomo še to, kar imamo, komaj spravili domov. Nič več ne maram zlata, razen, če mi ga prinese v Durango. Sedaj pa mirno dalje.«

Ta večer so sedeli precej molčeče ob ognju. Vsak je imel vse preveč opravka s svojimi mislimi in načrti, da bi mu bilo za pripovedovanje, ali pa, da bi mirno poslušal drugega. Bila je že tema, ko so pospravili šotor in odpotovali.

»Ti ostaneš pač še tu?« je vprašal Curtin Lacauda.

»Da, mnogo opravka me še čaka,« je odvrnil slednji.

»Potem pa mnogo sreče, dečko. Mogoče bomo kdaj pozneje utegnili poslušati tvojo zgodbo,« je menil Dobbs, smejoč se. »Tokrat boš mogoče imel tudi že dokaze.«

Lacaud je potisnil roke v žepe in odgovoril: »Dokaze? Dokaze, praviš? Jih imam že sedaj. Toda saj ne utegnete.«

»Tako je,« je rekel Dobbs. »Sedaj gremo. Mudi se nam, da bi že enkrat imeli vse na varnem.«

Howard je segel Lacaudu v roko in rekel: »Zapustil sem ti nekaj soli, popra in drugih malenkosti, ki so nam samo v napoto. Mogoče jih boš potreboval. Tu leži še tudi kos šotorovine. Kar vzemi jo, je ponoči dobra za dež.«

»Hvala,« je odvrnil Lacaud.

Tudi Dobbs in Curtin sta segla Lacaudu v roko. Dobbs mu je dal tobaka, Curtin pa prgišče patronov. Sedaj, ko so se poslavljali, so se nenadoma sprijateljili. Curtinu je bilo že na jeziku, da bi ga povabil, naj odide z njimi; saj mora biti vendar strašno, takole samemu čepeti v gošči, zlasti ko ni nobenega upanja, da bi kaj našel; dovolj dolgo so bivali tu, preobrnili vsak kamenček in natanko vedeli, kaj se da in česa se ne da dobiti. Toda rekel ni nič razen: »Good bye.«

(Dalje prihodnjič.)



## Knjige in knjižnice

Knjige Mladinske Maticе za l. 1933. Mladinska Matica je poleg mesečnika »Naš Rod« izdala letos še štiri knjige, katerih dve navajamo po vrstnem redu:

»Kresnice« letnik VI. so nekaj mladinski zbornik, ki ima vsako leto zaokroženo vsebino. Letos je posvečen menda Jugoslaviji in Jugoslovanom, kakor to razberemo iz vsebine. Cela vrsta avtorjev je prispevala svoje članke, tako zgodovinske, zemljepisne, narodopisne, prirodoslovne in vzgojne vsebine. Nekateri članki so bolj, drugi manj posrečeni, toda za majhen obseg (110 strani) je zbranega dovolj gradiva. Čudim se pa, zakaj n. pr. A. C. v svojem članku o Ameriških Slo-

vencih (str. 27—34), nikjer ne omenja njih najzanimivejšega časopisa, t. j. Mladinskega lista, ki bi mladino, ki so ji »Kresnice« namenjene, predvsem zanimal. Skoro vsi prispevki so bogato ponazorjeni s slikami.

Mladinsko povest nam predstavlja duhovita pravljica zdravnika **dr. Bogomira Magajne: Brkonja Čeljustnik**. Pravljica je pač to, kar nam že pové pojem »pravljice«: iz vilinskega sveta, vendar povsem primerna današnjemu duhu mladinske književnosti. Otroci, zlasti dečki, jo bodo prav radi prebiral. Krasijo jo slike Božidarja Jakca, ki so mestoma prav dobro ponazorile težnje avtorja.

---

## Naš pokret

**Maribor.** — 13. avgusta se je vršila konferenca »Svobod« mariborskega okrožja. Ker je bila v kratkem roku sklicana, ni bila polnoštevilno obiskana, vendar je dosegla svoj namen. Ob otvoritvi je zapel pevski zbor »Svobode« dve delavski pesmi. Nato je predsednik s. Karner dal besedo zastopniku centrale. S. Štukelj je v glavnem dejal sledeče: Notranje organizacijsko in prosvetno delovanje »Svobode« je treba spopolniti. Eno sredstvo zato je okrožna konferenca, ki naj poda sliko posameznega okrožja in vzbudi med podružnicami tekmovanje, katera bo prva po svojem delu in organizacijskem stanju. Na okrožnih konferencah je tudi lažje rešiti razna aktualna vprašanja posameznih podružnic, ker radi velike razširjenosti zveze ne preostaja časa za take zadeve na zvezinih kongresih. Okrožne konference in okrožni odbori niso še določeni v zvezinih pravilih, radi tega imajo začasno samo posvetovalni značaj, bomo pa tozadevno izboljšali pravila, kakor bo to praksa zahtevala in pokazala. Iz poročil pristojnih podružnic se bodo pokazale najvažnejše naloge mariborskega okrožja za to jesensko-zimsko sezono. Ugotavlja le to, da je začasno organizacijsko stanje mariborskega okrožja nezadovoljivo: ustanovili sta se sicer dve novi podružnici, vendar jih je tudi nekaj zaspalo in je vprašanje, če je vsemu temu kriva samo gospodarska kriza. Oživetiti delo teh podružnic in ustanoviti nekatere nove bo glavna dolžnost v bodoče.

S. Petejan pravi, da bo treba okrožne odbore spraviti v zvezina pravila, da

postanejo to stalni organi v zvezi »Svoboda«.

S. Schmidt in Gabriel poročata o ptujski »Svobodi« in pravita, da je res potrebno tesnejše sodelovanje med podružnicami okrožja.

S. Karner priporoča prirejanje okrožnih izletov, sodelovanje več podružnic pri večjih prireditvah, prirejanje popularnejših predavanj in diskusijskih večerov. Za revijo bo pa treba več dopisovanja. Če bi bili po vseh sosednih podružnicah sportni klubi, bi bilo lažje medsebojno tekmovanje delavskih klubov.

S. Stupanj je tudi za stalnost okrožnih odborov in konferenc, organiziranje knjižnic po okoliških krajih, za prirejanje predavanj o aktualnih problemih, za diskusijske večere in skupne zlete. Revija »Svoboda« naj bi prinašala manj leposlovja in več aktualnih razprav.

S. Eržen obširno razlaga razvoj gibanja v mariborskem okrožju v zadnjem času. Če je kje v krizi strokovno gibanje, se čutijo posledice tudi v kulturnem. Trebalo bi več javnih nastopov, ustvariti živo gibanje, zainteresirati mladino in mnogo več pažnje posvetiti ženskam. Revija bi morala pisati bolj za preproste delavce in mladino.

S. Štukelj izjavlja, da bo centrala upoštevala razne nasvete. Težišče pa seveda leži na Mariboru samem. Ker se s sedanjimi močmi ne da veliko napraviti, je treba izvršiti najprej važnejše zadeve. In najvažnejše je v mariborskem okrožju razširiti in izboljšati organizacijsko omrežje in razgibati delavsko mladino. Če bo potrebna kaka večja skupna

akcija, bo treba njej v prid začasno omejit drugo udejstvovanje.

S. Pressl pravi, da je položaj »Svobode« v Mariboru najbolj neugoden izmed vseh krajev pri nas, ker je tu vse polno delavskih kulturnih društev, ki pa v vzgojno-prosvetnem delu ne sodelujejo s »Svobodo«. V tem oziru bo tudi treba nekaj ukreniti.

Z ugotovitvijo glavnih delovnih nalog se je okrog 12. ure zaključila konferenca. Posvetovanje je bilo tako živo, zainteresiranost vseh za povzdigo »Svobode« v mariborskem okrožju tako močna, da smo lahko prepričani, da se bo v prihodnji sezoni sklenila močna veriga »Svobod« okrog Maribora.

**Okrožne konference »Svobod«** se bodo vršile, kakor je predvideno po temle vrstnem redu: v **Ljubljani** 3. septembra za podružnice Ljubljana, Šiška, Vič, Črnače, Zalog, Dobrunje, Laze in Zadobrova; v **Celju** 10. sept. za podružnice Celje, Rog, Slatina, Zabukovca, Liboje; v **Trbovljah** 17. sept. za Trbovlje, Zagorje, oba Hrastnika in Litijo; v **Kranju** 24. sept. za Kranj, Kokrico, Tržič, Gorje, Lesce in Javornik; v **Prevaljah** 1. oktobra za Prevalje, Guštanj, Mežico in Črno.

**Ptuj.** — 12. avgusta je bil izredni občni zbor »Svobode«, še precej dobro obiskan vzpričo vročine, ki je do večerne nevihte dušila ves kraj. Zapisnik zadnjega občnega zbora in poročila so bila sprejeta soglasno na znanje. Pri debati se je oglasil s. Delpin, ki je želel pojasniti radi denarja »Svobode« pri Kodesu. Zadeva se mu je pojasnila.

O bodočih nalogah sta referirala dosedanji predsednik podružnice s. Šafranko in zastopnik centrale s. Moškrič. Slednji je opozarjal članstvo predvsem na resni položaj, v katerem se nahaja delavstvo, in vzpričo tega na potrebo, da vsi složno delamo. »Svoboda« mora skrbeti najbolj za vzgojo in izobrazbo delavcev v marksističnem duhu. Pri tem pa ne sme pretiravati, zlasti naj ne obremenjuje delavskih možganov z učenjaškimi predavanji, ki sploh nimajo nobene zveze s socializmom. Podružnica mora skrbeti tudi za ravnovesje v svojem proračunu, zato naj pa včasih organizira tudi take prireditve, ki bodo prinesle dohodke v blagajno.

Nato je bila predlagana komisija, ki naj pripravi listo novega odbora. Nekateri prvotno predlagani niso hoteli sprejeti mandata in je šele v drugič predlagana komisija šla na delo. Prvi predlog komisije ni mogel biti sprejet, ker je več predlagancev odklonilo vsako sodelovanje v odboru. Zato je komisija drugič sestavila listo iz sodrugov, ki so priprav-

ljeni delati. Sprejeta je bila soglasno naslednja lista: Gabriel, Šafranko, Zorec, Korpar, Kojc, Juršič, Menšek, Mikulec, Haggauer, Žnidarič, Vinko Marica, Vnuk, Gobec, Horvat Marica, Horvat Stanko, Korknik in Murko.

Zastopnik centrale je obžaloval, da so nekateri odklonili sodelovanje v odboru. Sodelujejo naj sodružno vsaj v celotnem delu »Svobode«. Medsebojni osebni prepri in intrige naj prenehajo, čuva naj se jih predvsem odbor sam, ki naj gre z dobrim vzgledom naprej. Kdor bi pa hotel delati razdor in škodovati podružnici, naj se izključi.

K besedi so se oglasili še razni sodrugi. Povedalo se je, da bo začel delovati mešani pevski zbor. Vsi sodrugi naj podpró delo Splošne delavske zveze, ki se je med tem ustanovila v Ptujju. Končno se je izvolila delegacija za mariborsko okrožno konferenco »Svobod«.

Prepričani smo, da se bo »Svoboda« zopet razmahnila.

**Ribnica na Pohorju.** — Delovanje naše »Svobode« polagoma napreduje. Brezposelnost nas ovira, da si ne moremo oskrbeti raznih potrebščin za odseke. Deluje godbeni, dramski in pevski odsek. 23. julija smo priredili Moškričevo socialno dramo »Rdeče rože«. Gledalci so nam čestitali na uprizoritvi in so nas hvalili, da smo dobro igrali. Ribniški gospodje so se čudili, da kaj takega spravimo sami delavci skupaj. Dvorana je bila nabito polna. Zato smo se odločili, da igro ponovimo 30. julija. Tudi tokrat se je napolnila dvorana, čeprav radi dežja iz oddaljenih krajev niso mogli priti. Hočemo si postaviti svoj lasten oder.

**Lesce.** — Naša »Svoboda« je priredila 2. julija izlet skozi Rodne-Rebro in Zirovnico. Udeležili so se ga skoro vsi »Svobodaši«, med njimi tamburaši. Izlet je tako uspel, da smo sklenili, večkrat jih prirejati. Sicer se pripravljamo za zimsko sezono. Delavci in delavke, pristopajte v »Svobodo«!

**Ustanovni občni zbor »Svobode« v Lazah pri Ljubljani.** Ljubljana se obdaja krog in krog z našimi podružnicami. V nedeljo, 16. julija, se je vršil ustanovni občni zbor »Svobode« v Lazah, ki so se vanjo zbrali sodrugi iz Laz in bližnje Jevnice. Zbor je prav lepo uspel; sodrugi so sklenili gojiti predvsem delavsko izobrazbo s predavanji in čitanjem naše »Svobode«, ki je med starejšimi in mlajšimi sodrugi že močno priljubljena; nadalje so ustanovili tudi tamburaški, pevski in dramski odsek. V odbor so bili izvoljeni sodrugi iz obeh krajev, in sicer: predsednik Laboda Josip, podpredsednik Marolt Anton, I. tajnik Jemec Oto, II.

tajnik Lovše Evgen, I. blagajnik Gregorič Valentin, II. blagajnik Kopač Hieronim, odbornika: Sevšek Ferdinand in Zupančič Rudolf; preglednika: Pokovec Ivan in Zupančič Edvard; tamburaši: Zupančič Rudolf in Jemec Oto, pevci: Sevšek Ferdinand, dramatika: Gregorič Valentin.

V nedeljo, 30. julija, je priredila podružnica v Jevnici prvo predavanje o »Zgodovini delavskega gibanja«; dasi je bil zunaj naliv, se je zbralo dokaj sodrugov, zlasti iz Laz. Predaval je s. Bogo Těplý.

**Mežica.** — Naša podružnica »Svoboda« v Mežici je priredila v dneh 14. in 15. avgusta 1933 pešizlet na Peco. Udeležba je bila zelo razveseljiva. Udeležilo se je izleta 42 sodrugov in sodružic. Pridrúžilo se nam je tudi nekaj sodrugov in sodružic iz podr. Leše. Naravnost veličasten je bil zvečer odhod izpred Konzumnega društva z mnogimi svetilkami. Na vrhu Peco, kjer smo se utaborili, so nas prihodnje jutro pozdravili sodrugi iz Črne. Vreme je bilo zelo ugodno in je tako izlet nadvse dobro uspel. Pozdravljamo vse sodruge in sodružice, da so se odzvali našemu vabilu in se v tako lepem številu udeležili izleta ter jim kličemo še za prihodnje leto. Sodruga, kateri so se na negativen način izletu odpovedali, pa obžalujemo.

### Rogaška Slatina.

**Koncertni večer »Svobode«.** Koncerti, koncertni večeri, razni nastopi solistov-pevcev, orkestrrov, radio-prenosov, in tako dalje, ki se vrste v razkošni, prekrasno akustični dvorani »Zdraviliškega doma« v Rogaški Slatini večer za večerom z vstopnino, včasih tudi brez vstopnine, so tako vsakdanji dogodki, da ne vzbujajo nobene posebnosti in zanimivosti in udeležbe. Internacionalno občinstvo, obstoječe največ iz Madžarov, Židov, Avstrijcev, je leno, sito in ga po veliki večini zanima posedanje pri kavi in surovem maslu in vsakdanji trgovski pomenki, a kakšni kulturni užitki so mu zelo malo mar. Po parku in pod kostanji je mnogo babilonske govornice, a med njo slišiš redko srbohrvaščino ali slovenščino. Tudi takozvana sol iz domačinov v Rogaški Slatini in okolici ni prav nič življenska. Vse kulturne prireditve prireja o slučajni gostje, pod pokroviteljstvom rogaško-slatinskega Rdečega križa. Samo eni so v Rogaški Slatini, v katerih polje življenski sok. To pa je slatinski proletarijat, na čelu jim steklarji-»Svobodaši«.

Kar nikdo, to delajo Svobodaši. Imajo svoje sestanke, seje, mnogo čitajo in njihov pevski zbor je po svoji glasovni ubranosti in glasovnem materialu eden prvovrstnih delavskih pevskih zborov, da

si šteje samo 16 pevcev; pevovodja je steklar, vaje imajo v delavnici in to samo z goslimi. Ali ko zapoje, je vse harmonično čisto, dinamika izborna in glasovi prijetni.

Tako so se odločili, da koncertirajo tudi oni v dvorani Zdraviliškega doma v Rogaški Slatini; če lahko drugi, zakaj bi tudi mi ne. Predržno dovolj, a vendar kot dokaz samozavesti in spoznanja, da to, kar zmorejo drugi v lepšem položaju, zmorejo tudi steklarji v kljub brezposelnosti in v kljub težkemu delu v steklarji pri 800 stopinjah vročine.

ln zgodilo se je 17. avgusta 1933, ko je podružnica »Svobode« v Rogaški Slatini priredila v Zdraviliški dvorani ob pol 9. uri zvečer koncertni večer.

Krasen, umetniški koncertni večer. Povdarjam to zato, ker sem videl tu različne koncerte priznanih umetnikov in svobodaški koncert ni prav nič zaostajal za temi »svetovnimi« koncerti.

Ta dan je bilo v dvorani zdravilišča tako praznično, svečano. Skoro polna je bila, kar je redko slučaj pri znamenitih prireditvah. Ta koncertni večer je bil podoben ljubljanskim prosvetnim večerom. Sodeloval je pevski zbor »Svobode« v Rogaški Slatini pod vodstvom pevovodje steklarja Franjo Cimlerja. Koncertna pevka, znana koloraturka Štefanija Vukova-Frankovska, simpatični dirigent ljubljanske opere Anton Neffat, član opernega orkestra Slavko Korošec in znani konservatorist Reinhold Gallatia.

Krasno je zvenelo v dvorani, ki je uglasena kakor harfa, da se sliši najmanjši utrip strune v glasu in forte odmeva kakor mogočne orgle, ko je zbor zapel »Vzbujenje duhov«. Ploskanja ni bilo ne konca ne kraja. Sledila je pesem Pokornya »Teče voda, teče«, kjer ima tenor solo, zbor pa brenči kakor harfa. Novakov »Sanak spava« je zvenel kakor bi igrala orgle, krasen je bil bariton solo, drugi basi so pa zamolklo grmeli. Medvedova »Ljubezen in pomlad« je bila, kakor bi fantje v svoji mladostni radosti trkali na okno in klicali vsem:

»Odpri, odpri mi l'ubi stan«,

kakor bi zvali vse trpeče in utrujene, da odpro svoja srca in poslušajo, da ustvarijo v sebi pomlad, ki stoji zunaj vrat. »Dvanajst razbojnikov«, ruska narodna, je bila podana v ruskem jeziku naravnost sija'no, solo in globoki basi so bili kakor ruski. Kocijančičevo »Slovo« je božajoče poljubljalo in hrepeneče klicalo:

»Le enkrat ljubezen piti  
iz oči, iz ust mi daj...«

V širokem dur-akordu, kakor bi zaigral orkester. Sledile so še Prelgovja »Dekle moje, prinesi mi vode«, Prelovčevi »Skrjančki« veseli, razigrani, žvrgoleči, potem

pa Vogričeva »Lahko noč«. Konec, kot v slovo in bodrilo vsem pa mogočen klic »Ču! mogočni gromov glas«, ki stavlja v skupnosti, samozavesti, organiziranosti proletarijata svobodo na prestol.

Flavtist Slavko Korošec in pianist Reinhold Gallatia sta zaigrala lep Mozartov koncert za flavto in klavir in žela obilo prisrčnega odobravanja.

Koncertna pevka Stefanija Vukova-Frankovska iz Ljubljane pa je pod izvrstnim klavirskim spremstvom dirigenta ljubljanske opere Antona Neffata zapela Alubijevega »Slavčka«, krasno koloraturno »Straussovo polko«, Čajkovskega arijo Lize iz opere »Pikova dama« in Verdijevo arijo Violette iz opere »Traviata«.

Slišal sem že peti v dvorani Delavske zbornice in drugod, ali tu je prekosila samo sebe, da se tako izrazim. Krasno uglašena dvorana je odzvanjala v njenem s čutom, dinamično predvajanjem petju, koloraturni trilerji so bili, kakor bi žvrgolel škrjanček pod nebom. Sočne, polnodoneče višine so bile kakor flavta. Zato je bila tudi burno aklamirana in ploskanje ni hotelo dolgo prenehati. Dobila je dva lepa šopka v pozdrav.

Ko sem odhaja l koncerta, mi je bilo v srcu prijetno, samozavestno, bil je ponos.

»Da delavstvo je čilo, močno, pomladansko v svojih kulturnih stremeljenjih in udejstvovanjih, v svojih gospodarskih in socijalnih pa odločno in neupogljivo. Ali samo organizirano, poudarjam: le močno organizirano.

Pozdravljeni Svobodaši, rogaško-slatinski steklarji.

—ovar—

### Koroški »Prijatelji otrok« na Jesenicah.

Od 23. do 26. julija t. l. so obiskali Jesenice celovski »Prijatelji otrok« pod vodstvom koroškega deželnega vodje »Detoljuba« s. Freda Abuje. V ponedeljek, dne 24. julija t. l. so obiskali Bled, kamor so odšli peš skozi Vintgar, spremljani od velike množine jeseniških sodruživ in zlasti jeseniških delavskih otrok. Prav tako je bilo tudi v torek, ko so obiskali Peričnik in si ogledali veličasten vhod v Triglavsko pogorje, vhod v Vrata. Bled in Peričnik sta koroško delavsko mladino navdušila za krasote naše zemlje. V torek zvečer so koroški sodrugi na zaključnem članskem sestanku Zveze delavskih žena in deklet pokazali, kaj znajo. Seveda je bilo vse improvizirano in zaradi tega še večje vrednosti, kakor če bi bilo kdo ve kako pripravljeno. Koroške sodruge je pozdravila s. Zugwitzeva z besedami, ki so se dojmile vseh navzočih. Izredno čustveno se je zahvalil za res sodružni sprejem s. Abuja v slovenskem jeziku, ki ga iz mladih dni še

prilичno pomni (bil je namreč sin slovenske matere in nemškega očeta iz jezikovno mešanega ozemlja). Slovenski govor s. Zugwitzeve je tudi sam prevedel svojim otrokom. Zatem so naši otroci deklamirali nekaj primernih pesmi in predvedli nekaj prizorov. Nato so pa avstrijski otroci zapeli nekaj pesmi »Detoljuba«, izvedli nekaj lepih plesov, dva ali tri šaljive prizore, zaključili so pa z živo sliko s petjem v spomin padlemu članu »Detoljuba« ob demonstracijah na Dunaju v juliju 1927 (na Ringu po schattendorfskih dogodkih). Ta zaključna slika se je globoko dojmila za vse navzoče. Večer je uspel odlično in zaključni govori ss. Zugwitzeve, Podlahove (iz Ptuja) in s. Abuje so povdarili potrebo še ožjih stikov med delavstvom in delavsko mladino vseh dežel, zlasti pa obeh sosednjih dežel, kajti samo tako pobratenje bo odstranilo vse ovire, ki se stavljajo pobratimstvu obeh sosednjih dežel nasproti. V sredo, dne 26. julija t. l. so koroški otroci zelo, zelo neradi odšli nazaj domov, in sicer peš preko Medvedjega dola in Stola na Koroško. Spremljala jih je seveda velika truma naših sodruživ in sodrugov in nekaj celo na koroško stran. Vse izlet je izredno dobro uspel in je mnogo pripomogel k medsebojnemu spoznanju. Takih izletov bi bilo potrebno še več.

Kakor poroča s. Abuja na Jesenicah, so koroški otroci izredno navdušeni nad izletom in želijo še večkrat priti tja. Pravi, da ostane po njegovem mišljenju ta izlet otrokom v trajnem spominu. Mi želimo, da pridejo koroški otroci, če letos ni več mogoče, pa prihodnje leto k nam v še večjem številu in za daljšo dobo, da se z njimi seznanimo še malo boljše. — Ob vsem tem nam je vzniklo vprašanje: Ali bi ne bilo na mestu, da tudi pri nas ustanovimo organizacijo, ki bi skrbelo za delavske otroke ter njih duševni in telesni razvoj. Vprašanje naraščaja ne smemo puščati v nemar in ni vseeno, kdo otroku da prve pojme o razmerju človeka do družbe ter o družinski ureditvi. Organizacije otrok niso namenjene samo za revne otroke, kakor mislijo to marsikateri naši sodrugi, marveč imajo namen vzgojiti čim največ tako telesno kakor duševno krepkih in jakih otrok. Saj vemo, da je »zdrava duša samo v zdravem telesu«, vemo pa tudi, »da je samo z duševno krepkimi proletarci mogoča sprememba sveta«! Zatorej mislimo po lepem vzgledu koroških sodrugov tudi mi na našo mladino. Vsi, ki ste na tem interesirani, naprej! Začele bodo pa najbrž naše organizirane delavske žene in dekleta, pokroviteljice tega izleta. Koroškimi sodrugom pa za njih poset najlepša hvala in »Na svidenje«! Družnost! —on—

»Svoboda« na Javorniku. Spet se pripravljamo za novo sezono. Pasji dnevi gredo h kraju in pričeti je treba s pripravami za zimsko delo. Pevski odsek sploh ni prenehal z vajami niti v poletju, ko so vsi drugi iskali hladu v prosti naravi. Dramatični odsek bo pravkar razdelil vloge za studij krasne drame s. Moškriča iz Dobrunj »Rdeče rože«. Ta drama, delo preprostega delavca-samo-uka, je dosegla po vseh svobodaških odrih, kjer je bila uprizorjena, mnogo uspeha in prepričani smo, da bo prav tako tudi pri nas na Slov. Javorniku. Pričeli bomo tudi s prirejanjem prosvetnih večerov in morda tudi s skioptičnimi predavanji. Pa kaka šola bo tudi potrebna.

To vse bomo pa še premislili. Zaenkrat bodi to. —on—

**Liboje.** Končno se tudi mi zopet javljamo, tudi nas je še nekaj, ki živimo. Dne 29. junija smo imeli izredni občni zbor, na katerem so bili izvoljeni za blagajnika Vočko Anton, nam. Žaže Franc, knjižničar Martin Potočnik, nam. Ivan Germadnik, drugi odbor ostane stari. — V nedeljo, dne 6. avgusta, smo priredili lepo uspeli pevski koncert na vrtu g. Ivana Skoberneteta. Sodelovali sta tudi podružnici iz Celja in Zabukovce, ki se jim zahvaljujemo za solidarno pomoč. Prihodnji mesec nameravamo prirediti pevski koncert v Petrovčah.

## Kronika

Cvetko Kristan:

O delavski vzgoji in izobrazbi v Češko-slovaški.

(Delavska Akademija v Pragi)

### a) Uvod

Vrhovna izobraževalna in vzgojna organizacija razredno zavednega delavstva v ČSR je Delavska Akademija v Pragi. Pri njej je osredotočeno celotno izobraževalno delo delavstva vseh delavskih organizacijskih panog, v kolikor te panoge same ne izpolnjujejo tega dela še v svojem delokrogu. Enako dunajskemu Osrednjemu uradu za delavsko izobrazbo (Zentralstelle für Bildungswesen) je na Češkem vsemu temu delu vodnica in zanj vrhovna instanca Delavska Akademija.

Ustanovljena je bila Delavska Akademija l. 1896 in je potemtakem najstarejša ljudsko-vzgojna centrala na Češkem. Šele pozneje so ustanovile ostale politične smeri svoje vzgojne centrale, kakor n. pr. nar. socialisti »Delavsko šolo«, agrarci »Visoko kmečko šolo« in lidovci (klerikalci) »Ljudsko akademijo«. Pobudo za ustanovitev Delavske Akademije je dal tedanji visokošolski profesor in sedanjí predsednik češkoslovaške republike T. G. Masaryk. Dejanski ustanovitelj D. A. pa je bil urednik Josef Steiner, ki je umrl l. 1902. O delnih nagibih za ustanovitev D. A. pravi v uvodu k jubilejnemu spisu D. A. ob njeni 30-letnici (Praga 1926) Masaryk sam:

»Ob začetku parlamentarne vlade v Avstriji so nastajale naše (t. j. češke, op. p.) politične stranke. Dejansko znači to, da se je češka vsenarodna stranka, prvotno enotna ali pa skoro enotna, začela z napredkom razvoja diferencirati. Ta

diferenciálni proces je bil v 90-ih letih povsem viden. V tej dobi sem bil že politično delaven in imel sem prijateljske stike tudi z delavskimi voditelji. Omenjam zasti Steinera in Krapko. Bilo mi je jasno, da bo popolno osamosvojitve naložila socialni demokraciji nove časnikarske in prosvetne naloge sploh, in zaradi tega sem svetoval prosvetno organizacijo in sem tako tudi pomagal pri ustanavljanju Delavske Akademije in dnevnika.

Pri Delavski Akademiji mi ni šlo samo za popularizacijo znanosti, nego bolj za višjo politično izobrazbo; problem demokracije je ravno problem političnih vodij. To velja za vse stranke in tudi za socialno demokracijo, kakor je to jasno videti iz teženj Marxa za ustvaritev znanstvenega socializma in kakor sta si Marx in Engels želela, da bi delavstvo od filozofov prevzelo kulturno vodstvo vse družbe.

Iz teh nagibov je vzrastel načrt za Delavsko Akademijo.

Delo Delavske Akademije v Pragi se je z leti vedno bolj in bolj izpopolnjevalo in njega današnje delovanje je razvrščeno takole:

### b) Sestava in organizacija D. A.

D. A. je danes izobraževalna centrala vseh delavskih organizacij in so v njenem osrednjem odboru zastopane naslednje korporacije: Izvrševalni odbor soc. demokratične stranke, Čsl. strokovna zveza, Osrednja zveza čsl. zadrug, Zveza Del. tel. enot Čsl., Zveza delavskih pevcev, Zveza delavskih turistov, Osrednja enota delavskih gledaliških direktantov, Organizacija soc. dem. učiteljev, Soc. dem. akademiki, Centrala soc. dem.

žen, Centrala soc. dem. mladine in Uredništvo osrednjega delavskega glasila »Práva Lidu«.

Članstvo je direktno in indirektno. Glavno je indirektno članstvo, kjer so pridružene D. A. cele zveze, n. pr. Zveza čl. strokovnih organizacij (Odborové odružení čl.), ki plačuje za vsakega od svojih 250.000 njemu oz. v njem zastopanim zvezam pridruženih članov mesečno po 0.02 Kč (do 4 para ali skupno Din 10.000.—) obveznega prispevka, tkzv. kulturnega davka. Direktnih članov pa je imela D. A. v 77 podružnicah l. 1930 4408. Poleg tega je D. A. v podobnih stikih tudi še z vsemi zgoraj navedenimi ji pridruženimi oz. v njej zastopanimi korporacijami.

Predsednik D. A. je bivši predsednik češkega parlamenta s. Fr. Tomašek.

Organi D. A. so: Osrednji odbor, predsedstvo, razne komisije in pisarna osrednjega odbora. Njene ustanove so pa: višja socialistična šola, pripravljalni tečaj V. S. Š., nemški tečaj V. S. Š., izdajateljsko delo V. S. Š., preiskovalni urad, knjižnica, čitalnica, delavski radio, letni tabori in letne šole. Njeni časopisi: »Dělnická osvěta« (Delavska prosveta), »Nová svoboda« in »Věstník centrale D. A.«. Predavalnice ima štiri.

Glavni delokrog Delavke Akademije je smotrena izobrazba češkega delavstva. Ni ji toliko za posamezne, med seboj ne zvezane prireditve, kakor so to n. pr. posamezna predavanja, koncerti, akademije itd., dasi vsega tega ne odklanja. Glavno svojo nalogo vidi v prirerjanju različnih delavskih šol in tečajev, katerih vzgoja je povsem smotrena in povezana in katerih končni izobraževalni in vzgojni uspehi so večji in trajnejši.

### c) Šole, tečaji in tabori.

Najvišji tip izobraževalnega dela D. A. je **Višja socialistična šola**. Vzdržuje se iz od Masaryka nasvetovanega Steinerovega fonda. Šola je bila ustanovljena l. 1925 in njen namen je precej več kakor n. pr. vzgojiti samo agitatorje. Njen namen je, da položi solidne temelje znanja in znanstvenih metod v misli onih, ki se nočejo zadovoljiti samo s tem, da bi se o socializmu samo govorilo in pisalo, nego težijo za tem, da bi socializem tudi udeležili — pa naj bo to v javnem gospodarstvu bodisi v združnih podjetjih bodisi v socialno kontroliranih zasebnih podjetjih (kjer pripadajo predvsem strokovnemu gibanju dandanes že odločujoče naloge). Program šole vsebuje tečaje o sociologiji, o narodnem gospodarstvu, o

zasebnem in javnem pravu, o socialni politiki, o praktični filozofiji, o moderni zgodovini, o socialističnem gibanju (zlasti o strokovnem in združnem), o teoriji socializma in od 1931 tudi o upravi podjetij. Šola je bila prvotno organizirana kot dvoletna, vendar je bila po dobljenih skušnjah lani spremenjena v enoletno šolo in pridruženi so ji zdaj še nadaljevalni in dopolnjevalni tečaji. Pouk šole je štiri dni tedensko, po dve uri dnevno (od 7. do 9. ure zvečer). Zdaj je bila dovršena osma šola, ki je pričela 31. oktobra 1932 in je bila zaključena koncem aprila t. l. Obiskovalo jo je 44 slušateljev, med njimi osem žensk. Predmeti predavanja so bili letos: »Uvod v javno in zasebno pravo« (dr. Rudolf Dominik), »Praktična filozofija« (dr. Josef Fischer), »Nauk o upravi podjetij« (ing. J. Janáček), »Temelji narodnega gospodarstva« (dr. Josef Macek). »Sociologija« (Fr. Modráček sen.) in »Socialna politika« (dr. Evgen Stern). Šole so imele doslej od 146 do 198 učnih ur. Poleg tega še od 4 do 13 izrednih predavanj. Skupno je bilo zapisanih v sedmih (prvih letnikih) 313 slušateljev, dokončalo jih je pa 173. Žensk je bilo zapisanih 38, do konca obiskovalo 28. Vsaki šoli so pridruženi tudi debatni večeri. Ravnatelj šole je profesor s. dr. Josef Macek, vodja pa glavni tajnik D. A. prof. s. Václav Patzak. Vsak šolski letnik izvoli v vodstvo šole še tri slušateljske zaupnike.

(Dalje prihodnjič.)

**Dvajset let Socialistične delavske sportne Internacionale.** Pod tem nazivom je izšel v samozaložbi zelo lep spis, v katerem je očrtan njen razvoj od ustanovitve v l. 1913 do današnje dobe. Po predgovoru tajnika Internacionale s. **Silabe** obsega brošura članke izpod peres vodilnih funkcionarjev Internacionale, tako njenega prvega predsednika in današnjega častnega predsednika s. Gastona Bridouxa: Ustanovitev Socialistične telesno-vzgojne Internacionale, prvega tajnika s. Devliegera: Od Lucerna k Frankfurtu preko Prage 1921 in Lipsko 1922; Fr. Wildunga: Od Frankfurta do Helsinkov; s. Silabe: Od Helsinkov do Lucerna, Lucern —Duna—Lüttich, od K. Bührena: Pet let tehničnega odseka; s. Benedixa: Žena se bojuje z nami!; s. Steinemanna (Švica): Naša mladina gre naprej!; s. Koppischa: Tisk v naših službah; dr. J. Deutscha (Dunaj): Naše najbližje naloge itd. Brošura je opremljena z nekaj slikami in ima 64 strani. Stane s poštnino vred 5 Kč. Naroča se pri založniku v Pragi. —on—

# SLOVENSKA NARODNA PODPORNA JEDNOTA

največja slovenska gospodarska in dobrodelna zadruga v SEVERNI AMERIKI. — Najboljša zavarovalnica za življenje, za bolezni, poškodbe itd. — Posluje v Zedinjenih državah, Kanadi in Mehiki. — Ima približno 63.000 članov v obeh oddelkih in blizu 650 podružnic po raznih krajih Amerike.  
**PREMOŽENJE NAD 4.000.000\* — DOLARJEV**

Za nasvete in informacije se je obrniti na:

**Glavni urad S.N.P.J., 2657-59 So. Lawndale Ave., Chicago, Ill**

## *Kaj se vse dobi pri nas?*

Galanterijsko in nürnberško blago, pletenine, rokavice in nogavice / Porcelan, steklo, kuhinjsko posodo, usnjene predmete, torbice, turistične potrebščine, otroške igračke, konfekcijo / Potrebščine za krojače in šivilje / Čevlje iz lastne tovarne, moške, ženske in otroške po najnižjih cenah

**ANT. KRISPER**

LJUBLJANA, Mestni trg 26, Stritarjeva ulica 2-3

**Tvoj iskreni prijatelj**  
v današnjih dneh je samo



**„DELAVSKA  
POLITIKA“**

Nabirajte hitro člane za delavsko književno založbo

## **„Cankarjeva družba“**

in takoj odpošiljajte zbrani denar. Saj 20 dinarjev lahko vsakdo zmore, posebno če pomisli, da se mu ta denar s takimi knjigami zelo visoko obrestuje. S knjigami, ki jih je izdala družba lani, so bili vsi zelo zadovoljni. Letošnje knjige bodo še mnogo lepše in zanimivejše. Zato: vsi na delo za C. D.

# Knjižarna Kleinmayr & Bamberg

---

Ljubljana, Miklošičeva cesta 16. Telefon števil. 31-33

najstarejša  
v Jugoslaviji, priporoča  
svojo bogato zalogo strokovnih in  
zabavnih knjig v vseh jezikih, kakor tudi muzikalij za  
petje, klavir in druge instrumente. Knjige in časopise,  
v zalogi se ne nahajajoče, dobavlja iz  
inozemstva v najkrajšem  
času.

## *Knjige, revije,*

TISKOVINE VSEH VRST

tiska in veže v priznani  
lepi in prvovrstni izdelavi

LJUDSKA TISKARNA  
MARIBOR, SODNA ULICA 20



Eno in večbarvni tisk